

VEEHOBUSED

NÄKI NÄSA, AARNE S58

1. NÄKI NÄSA

1.

N ä k k i n ä g a r

(U s k j a j u t t)

Igal pool, kus jõgi ehk järv on, säääl on ka näkid vie sies, kes kangeste inimesi vette püüavad mielitata ja ära uputada. Ta tuleb mitmesugusel näul säält välja, sedamuodi, kuda arvab kõikse paremine sel korral kasu saama ja – kaub kuhe jälle järsku ära, kui tema nime nimeta.

Kord mängind viis poisikest jõe ääres, korraga aga siginend ilus, pisikene hobune nende juure. Poisikesed hakkand temaga mängima ja ronind viimaks tema selga. Tema teind ennast hästi madalaks ja pikaks ja hakand vähehaaval jõe puole venima. Üks poisike, kes teistest vanemb old, hakkand aru saama, et sie kellegi hobune niisukene ei ole ja tuld kuhe näkk miele, keda ta isa kääst on kuuld. Kui nad jõekaldale saand, üöld vanemb poiss:

“Meie oleme vist näki nägara pial.“

Kohe kadund ta poiste alt ära ja poisid jäänd aga jõekaldale maha.

H II 9, 567 (1) < Haljala khk – Viilip Klaas (1891)

2.

N ä k k

Suur kari lapsi läinud jõe ääre, jõeaasu peal söönud üks valge hobune. Hobune olnud tasane. Lapsed läinud kõik hobuse selga, et sellega sõita. Üks lapse ei ole enam hobuse selga mahtunud. Üks hüüdnud hobuse seljast:

“Istu sina sinna näki nägara peale!“

Nii kui laps seda saanud öölnud, olnud hobune summdi vees. Kõik lapsed uppunud ära, see üks jäänud järele, kes hobuse selga ei ole mahtunud, hobune olnud ka kadunud.

E 22509 (2) < Haljala khk, Metsiku k – Danel Pruhl < Mart Mänd (1896)

3.

Poisikesed õlnd mere ääres. Varss magand mere ääres, nemad istund varsa selga mitmekesti. Üks üteld sedasi:

“Las mina istun näki nena pääle.“

Ninda kui poiss seda üteld, ninda näkk kadund poisikeste jalgu vahelt.

ERA II 37, 422/3 (8) < Jõhvi khk, Voka v, Konju k – Rudolf Põldmäe < Anton Roht, 81 a, rätsep (1931)

4.

N ä k i j u t u d

Kord mänginud lapsed Eri rannas mere ääres, korraga tõusnud merest ilus valge täkk välja ja kutsunud lapsi oma selga lusti sõitma. Lapsed läinud, pole aga kõik heaste mahtunud istuma, üks ütelnud:

“Küll ma istun näki turja peale.“

Vaevalt saanud sõnad kuuldavale, kui hobune pühkinud nagu tuul lainetesse tagasi, siis vast saanud lapsed aru, et ilus hobune muud ei olnud kui näkk.

E 37715/6 (1) < Kadrina khk, Palmse k – Anton Seemann (1898)

5.

N ä k k

Kord istusid karjalapsed jõe ääres. Nad vandusid ja pidasid endid halvasti üleval. Üks karjalastest hoiatas küll neid, kuid nad ei hoolinud sest. Sääil ilmus nende keskele valge hobune. Kõik lapsed istusid hobuse pääle, kuid ainult sellel ei olnud ruumi, kes teisi hoiatas vandumast. Ta keelas ka nüüd neid, kuid nad ei hoolinud sest. Kuid äkitselt kadus hobune maa alla ja temaga ühes ka lapsed. Järelejäanud karjalaps läks koju ja rääkis, et näkk viis teised lapsed ära.

ERA I 2, 265/6 (1) < Kadrina khk, Palmse v, Kadila k – O. Laaban, Tapa Ühisgümnaasiumi õpilane < vanaemalt (1928)

6.

Saksi Valgejões on minu isa näinud näkkisi. Tuld laste keskpaika, kes jõekaldal olnud jooksmas ja meelitanud lapsi enda kukile sõitma. Lapsed võtsid tema kutsumist kuulda ja istusid ta kukile. Teised lapsed olid kõik selga istunud, kuna seitsmendal lapsel polnud ruumi ja see hüüdnud kaldalt, et “Mul pole kusagil mujal ruumi istuda kui näki nägara peale.“

Neid sõnu kuuldes läinud näkk vee alla ühes lastega. Kaldalolev päästnud pooled enesega ühes. Peale seda lapsed ei tohtinud sinna jõe äärde minna.

ERA II 216, 529/30 (34) < Kadrina khk, Undla v, Võduvere k, Sonne t < Kadrina khk, Saksi v, Tilluallika k – Kaljo Viese, Kadrina algkooli õpilane < Mari Viese, 72 a (1939)

7.

Ühekõrra kari lapsi õli teisele selga mend ja üks ei õle sündind. Siis kõrvalt üks õpetand:

“Hüppa sa näki naba pääle.“

Ninda õli kõhe ära kadund, ei veend seekõrd lapsi.

ERA II 125, 376 (36) < Lügánuse khk, Maidla v, Tarumaa k – Mart Tarum < Juhan Tarum, 74 a (1936)

8.

Veenäkk ja lapsed

Ükskord mänginud lapsed kuskil jõekaldal ringmängusi. Korraga siginenud üks hästi ilus valge hobene nende sekka ja hakanud ka laste seltsis mängima. Ta võtnud lapsed kõik oma turjale, et neid sõita. Üks poisikene olnud aga teistest vähe noorem, see põle kohe istunud. Viimaks aga istunud ka see hobuse selga ja öelnud ise:

“Las ma istun näki nägarate peale.“

Nõnda, kui see need sõnad öetud, olnud näkk või hobune kadunud.

E 6874 (2) < Narva l, Kreenholmi – J. Laur (1893)

9.

Näkk

Alliku vallas, heinamaal old ennemalt üks suur allika-auk. Iga kevade suure veede ajal käinud sealt allika-august näkk väljas. Ta meilitanud ikke lapsi ja hüüdnud alati:

“Tulge näki nägara peale sõitma!“

Vanemad alati keelanud lapsi sinna augu juurde minemast. Ükskord läinud üks naine sinna allikalle oma lapse nartsusid pesema. Allikas vihastanud ja läinud siis kõige näkiga ära.

E 40648 < Rakvere l – V. Veelmann (1900)

10.

Vees olnud vanasti veenäkid ja veehalgjad.

Kuskil külas lapsed mängind jõe ääres. Jõest tulnud välja, olnud nagu hobune. Lapsed ronind kõik selga, et hobune neid sõidab. Ühele jäänd vähe ruumi ja see ütelnud:

“Oota, oota, las ma istun ka näki närva peale.“

Nii kui ta seda ütelnud, nii näkk olnud kadund ja lapsed kukkund sinna maha.

Jutustajaeide tütar lisab juure:

“See olnud säääl Simuna taga kuski küla vahel tiiga kaldal. Ja näkk viind lapsed ikka vette.“

Eit:

“Oh, kus sa sellega! Tema tahtis niipalju lapsi ära uputada.“

ERA II 12, 555 (87) < Simuna khk, Salla v, Salla k – Richard Viidebaum < Mai Vindberg, snd 1841 (1929)

11.

Sellesama Pedja jõe kaldal Rohe küla ligi olnud karjalapsed kevade karja hoidmas. Üks ilus hobusevarss (sälgi) olnud jõekaldal söömas, lapsed läinud lusti ja nalja pärast ükshaaval sälu selga, sälg veninud pitkemaks, viimane sälu selga astuja, terasematest poisikestest, öölnud:

“Lähen näki nälva peale,
tuha tuhku turja peale.“

Sälg kadunud poisikeste alt, lapsed jäänud ridamisi palja rohu peale seisma, ei ole kedagi näinud.

H II 33, 197 (23a) < Jamburi, Sagooritsa m. < Simuna khk – Juhan Silbergleich (1889)

12.

Istu näki nina peale

Järve kaldal ühes veikses saunas elas üks vaene lesknaene oma kolme lapsega. Seda leske nimetasid külarahvas Kinnas Kadriks, vist sellepärast, et ta külarahvale kindaid tegi ja sellega ennast ja oma lapsi vaevast viisi üles pidas.

Lapsed, kellest vanem poeg seitsme-, teine viie- ja noorem nelja-aastane oli, olid omast kohast südid ja ka sõnakuulelikud lapsed, kes ema soovid juba silmadest ära lugesid.

Et nad järve kalda pial elasid, siis oli ka laste suurem rõõm suve ajal järves supelda ja vee sees mängida. Ema oli neile sagedaste ära keelnud mitte keskpäeva aeg vette minna, sest et siis veehaldjas ehk näkk ennast peseda ja kes siis sel ajal vette minna, seda viia näkk enesega kaasa. Aga mis rumal laps sellest hoolib!

Korra olid lapsed jälle südapäeval järves ja rõõmustasid ennast sooja vee üle, kui nad korraga üht väga ilusat noort hobust eneste juure näävad ujuvat. Lapsed kartsid esite, aga vanem julgustas teisi, et see on veike suksu. Nad said keik julgeks ja hakkasivad temaga mängima, mõni istus tema selga, mõni kiskus teda sabast jne.

Korra juhtusivad nemad keik ühe korraga tema seljas istuma, noorem tundis enesel otsegu vähe kitsas olema ja pajatas vanemale, kes eespool istus:

“Istu näki nina peale!“

Oli noorem laps selle sõna oma suust välja saanud, kui hobune, kes muud keegi ei olnud, kui näkk ise hobuse näul, lastega tükkis vee alla kadus. Naene ootas aga asjata oma laste tagasitulekut.

E 21170/1 (1) < Vaivara khk, Samokrassi k – Friedrich Feldbach (1895)

13.

N ä k i d

Näkkisi on meie maal pailu, igas järves, jões, tiigis ja kaevus on neid.

Kui laps ühte, ilma rakketa kaevu vahib, tõmmab näkk teda lopsti sisse, siis alles teeb peremees kaevule rakkeid.

Jõest tuleb tihti üks veike säluke välja, läheb mängijate laste juurde hakkab nendega mängima.

Vähe aja pärast kargab keegi julge poisike sälu selga ja näe imet – sälu selg venib pikkemaks, et teisel ratsahimulisel veel ruumi on, on see peal, lähäb selg veel suuremaks.

On kõik peal, siis kargab sälg, see on aga näkk, oma ratsajatega vette ja uputab neid ära.

Üks naine nägi ka, kuda pailu lapsi ühe näkki hobuse seljas jõepoole sõitsid. Ta löi käed kokku ja hüüdis:

“Hurjah näkki!”

See oli laste õnn, sest nii pea, kuda näkk seda kuulis, kadus ta ära, lapsed pihardasivad aga rohus.

Oma nime ei või näkid kuulda, siis katsuvad nad kohe vette karata.

Kord mängisid jälle poisikesed jõe kaldal, kui sälukene korruga nende hulgas oli. Kõige tugevamad nendest kargasid tema selja peale, üks pisike poisike jäi järele, see ei taht seila peale istuda, et kõige viimane olla, sellepärast võttis ta sälu lakkast kinni ja hüüdis:

“Mina kargan näkki turja peale.”

Kohe kadus näkk ära ja poissa vinsutadi liiba sisse maha. Nüüd saivad nad aru, kes nende sõbralik kaasmängija oli.

H II 12, 840/2 (4A) < Väike-Maarja khk – Karl Voldemar Lurich (1890)

14.

Ühekorra mänginuvad kari lapsi Sinijärve kaldal, korruga siginenud nende hulka üks valge hobune ja lapsed kui ime väel ronisivad tema selga. Kuna aga ühel ruumi järele ei jäänud, see hüüdnud:

“Kui teie selga ei lase, istun mina seie niki-näki nägara peale!”

Silmapiilk oli ka hobune nende alt kadunud ja lapsed hunnikus kaldale jätnud, sest see oli näkk ja temal oli vist nõu lapsi ära uputada.

H III 17, 93 (1) < Väike-Maarja khk – Voldemar Rosenstrauch (1893)

15.

Ükskord Viljandi järve ääres old üks palk. Lapsed istund sinna peale ja üks ei ole istund, ei ole enam ruumi old. Öeld:

“Kuhu mina istun? Ma istun niki-näki noka peale.”

Nõnna see palk kadund kolme lapsega järve, ja see üks, kel enam ruumi põle old, see jäänd järgi.

ERA II 38, 202/3 (7) < Väike-Maarja khk, Vao v, Pandivere vaestemaja < Viljandi khk – Rudolf Põldmäe < naine, 79 a, elanud mitmel pool Eestis (1931)

16.

Valge hobune

Ennemuiste olivad kord ühel sügisel, peale heinaaega, kolm karjapoissi loomadega jõeäärsel heinamaal. Loomad sõivad rahuga magusat ädalarohtu, mis nüüd veel väga tüma oli. Karjatsed ise kõndisivad jõeäärt mööda ja viitsivad rõõmsaste naljattades enda aega.

Oli nüüd sedaviisi kõnnides juba hea tükk aega mööda läinud, siis hakkasivad ka loome järele vaatama, kas kõik veel alles on. Loomad olivad neil kõik alles ja leidsivad veel järele vaadates, et üks rohkem oli kui enne. Nad nägivad, et üks valge hobune nende karja hulka oli tulnud. Kust? – seda ei teadnud keegi.

“No mis me selle hobusega siis nüüd teeme?” küsisivad karjatsed üksteise käest, kui nägivad, et hobune mitte ise ära ei läinud.

“Istume ta selga ja sõidame ratsa!” andis üks poiss nõuks. See nõu võeti teiste poolt rõõmuga vastu ja kiideti heaks. Hobune püüti kinni, pajukoorest valjad tehti pähe ja nüüd hakati selga minema. Kahel oli seal paras ruum, aga kolmandal tahtis ruum napiks jäeda.

“Kuhu mina pean istuma?” küsis ta viimaks teistelt, kes ju hobuse selga olid roninud.

“Istu sina näki nägarate peale!” ütlesivad teised temale naerdes. Aga oh sina jumal! Valge hobune hüppas seda sõna kuuldes mis summus jõkke ja kadus kui tina tuhka. Suure vaevaga peasivad kaks esimest poissi, mis hobune jõkke oli viinud, veel jõest välja, ja nüüd tuli neil vast meele, et nad vist jõeohaldja või näki selga olivad istunud.

HI I, 293/4 (7) < Ambla khk – Joosep Freimann (1889)

17.

Hall kits näkiks

Kongi jõe ääres mänginud karjapoisid kivikuningad, kui korraga näinud, et hall kits jõe ääres rohtu söönd. Poistel tõusnud himu kitse selga minna ja sõitma hakata. Viis poissi roninud kitse selga, kuuendamal põle enam ruumi olnud, see ööld:

“Ma istun õige persenäki peale.“

Korraga jooksnud kits poiste alt ära ja poisid jäänd harkis jalgadega maa peale seisma. See sõna tuli nii ruumipuuduse pärast poisi suust – persenäkki peale –, aga näkk mõtles oma nime nimetama.

E 33936/7 (4) < Ambla khk, Jootma v – Joosep Neublau (1897)

18.

Jutukesed näkkidest

Vanal aeal olivad kord kolm küla karjalast oma karjadega kuskil jõeäärsel heinamaal. Sügisene päev oli ilus ja loomad sõivad rahuga magusat ädalarohtu, kuna karjalapsed ise rõemsaste jõekaldal mängisivad ja kigatsesivad. Varsti näeb üks karjalastest, et nende karja hulgas suur kena kasvuga hall täkk on, ei tea kust tulnud, sööb aga edasi. Ta ütleb ja näitab seda teistele ja nüid lähevad kõik täkku ligemalt vaatama. Täkk on tõeste suur ja lihav ja ütlemata kena kasvuga. Ta on vist kuskilt lahti saanud ja ära jooksnud, sest päitsed on tal alles peas. Täkk on hästi julge, laseb karjalapsed enese juure tulla ja on ka sellega rahul, kui need teda päitsetpidi edasi talutavad. Viimaks ronib üks täku selga, ka sellega on täkk rahul. Seepeale ronib teine poiss ka täku turjale. Kolmandamal ei näi aga seal enam hästi ruumi olema, sellepärast küsib ta teistelt:

“Kuhu kohta mina nüid istun?“ – “Istu sina näki nägarate peale,“ vastas üks seljasistuja naerdes.

Vaevalt oli see sõna ööldud, seal kargas täkk ühe krapsuga ülepeakaela jõkke ja oli kadunud ja jäi kadunuks. Poisid kukkusivad õnneks veel kaldal täku seljast maha ja peasivad sedaviisi uppumise surmast. Nüid saivad nad ka aru, et hall täkk keegi muu ei olnud kui näkk, kes jõest hobuse näul nende karja hulka oli tulnud. Kodu tõendasivad vanad inimesed, et hall täkk vististe näkk oli, sest näkk ei sallida seda mitte, et teda nimepidi saab nimetatud. See nimi “näkk“ pidada tal sõimunimi olema.

E 13672/3 (1) < Ambla khk, Lehtse k, Äpliku t – Joosep Freimann (1894)

19.

Karjalapsed olid jõe jääres karjas ja korruga suur valge hobune süeb rohu pial. Lapsed kõik hobuse selga ronima. Lapsed tahtsid kõik sõita. Ruum jäänd vähäks ja üks veeke tütarlaps üeld, et kus mina istun, kas näki nägara piale. Hobune kadund äkitselt ära. Lapsed jäänd jõekaldale istuma. Näkk oleks lapsed jökke viind, kui põleks sie tütarlaps sedaviisi üeld.

AES, MT 60, 22 (10) < Järva-Madise khk, Soosalu k – Meeta Soosaar < Leena Johanson (1928)

20.

Valge näkk

Karjapoisid olnud jõe ääres karjas, näinud valget hobust, kes jõest joonud.

Üks poiss ütelnud:

“Lähme istume hobuse selga, sõidame.“

Teine poiss ütelnud:

“Lähme istume kõik hobuse selga, las viib meid üle jõe.“

Läinud istunud siis kõik ritta valge hobuse selga. Kõige viimaks, kellel istumisruumi vähe olnud, ütelnud:

“Oot, oot, las ma istun näki nägarade peale.“

Kuid sedamaid olnud valge hobune kohe alt kadunud ja poisid kõik jõe ääres pikali maas.

E, StK 40, 303/4 (9) < Paide l – Richard Viidebaum < Jüri Preema (1927)

21.

Ilus hall hobune söönd seal käära peal, kus me heinamaa old. Poisikesed hakand selga ronima. Kolm tükki läind selga, neljas üteld:

“Ma istun õige näki nägara peale!“

Hakand ronima – hobune kadund ää. Lapsed jäänd kõik harkis jalu vahtima. Näkk kadund ää.

Nii need vanad lood on.

Old ikke näkid, kis vidand, nüid põle änam kedagi.

ERA II 24, 658 (10) < Türi khk, Särevere v, Enari k, Matsi t – Richard Viidebaum < Jaan Iisman, 80 a (1930)

22.

Enne rääksid siin – ei tea kui pailu seda jõge on, üks pisike rend – et valge hobune old jõe kaldal, karjalapsed ronind selga. Üks läind veel tagumise otsa peale, üteld:

“Las ma tulen ka näki nägara otsa.“

Hobune kadund kohe alt ära.

Noh – ei nüüd kuule enam näkkusi ega kedagi.

ERA II 24, 529 (7) < Türi khk, Särevere v, Põikva k, Vainu t – Richard Viidebaum < Kustas Vilibalt, 77 a (1930)

23.

Lapsi sai hirmutatud veel sellise jutuga:

Lapsed mängisid karjamaal, tuli üks valge hobune, lapsed tahtsid kõik sellega sõita, ronisid selga. Aga siis üks – kõige väiksem – ei saanud selga, see ikka kukkus tagasi, ja lõpuks ütles:

“Ma hüppan sinna näki näka peale!”

Aga siis kadus see hobune kohe viuhiti! ja lapsed loogus maas kõik.

Emalt olen kuulnud, oma lastele sai seda räägitud.

RKM II 433, 111 (13) < Hageri khk, Kirikla k, Toodja t – Sirle Pent < Toodja-perenaine, u 70 a (1990)

24.

Näkk tulnud jõest välja laste hulka. Olnud ilus hobune, luband lapsi sõita. Lapsed ronind hobuse selga, kuid ühel poisil pole enam olnud ruumi. Ta öelnud:

“Ma istun näki nägarate peale!”

Kohe näkk kadund ja jätnud lapsed maha.

ERA II 19, 510 (3) < Juuru khk, Kaiu v, Salutsi k, Karjatänava t – Rudolf Põldmäe < Ants Pärn, 76 a (1929)

25.

Näkk oli elajas. Tulnud korra mere ääre laste hulka. Lapsed ronind kõik selga, tahtnud sõita. Ühel pole olnud ruumi istuda. Öelnud:

“Ma lähen näki nurja peale!”

Kui siis kadund kohe ära. Elaja moodi olnud teine.

ERA II 18, 257/8 (6) < Jõelähtme khk, Nehatu v, Muuga k, Antsumäe t < Jõelähtme khk, Maardu v, Uueküla k – Rudolf Põldmäe < Liisu Piilberg, 83 a (1929)

26.

Teine kord olnud jälle tropp lapsi vainul mängimas, kus aga ka üks järv ligi oli. Lapsed kubasid ikka kubasid ja ei pannud tähelegi kui üks kena veike hobusevarrs nende hulka tuli ja ennast kohe sõbralikuks lastega tegi. Lapsed ei teand midagi paha. Juba ronisivad mõned neist varsa selga ju. Viimaks olnd ju kõik sälu seljas, kunna üks aga ennast jälle maha unustand, sest et ruum napiks jäi. Kui veikesel junnil enam ruumi põlnd, siis küsis ta ka kogemata:

“Kus ma istun, kas istun näkki nägarate peale või?”

Seda öeldes ei näind ta enam oma mängusõprasi, ega varssa ammugi. Laps jooksis külasse, teatas lugu, et üks hobusevarss teised lapsed kõik ära viind. Kõik ütlesid, et see oli näkk.

H IV 1, 624/5 (4) < Jõelähtme khk, Maardu v – Hindrek Tutar (1889)

27.

Üks jutt Vaskjala jõe earest

Neli poissi käisivad jõe eart mööda. Jõe eares sõi kari hobusid, nende hulgas üks valge, pealtnäha väga tasane hobune. Poisid võtsivad nõuks selga istuda ja ratsa sõita. Kolm poissi ronisivad selga, neljas, kes enam ei mahtund, ütles:

“Kus ma istun? Ma istun näki nägarate peale!”

Vaevalt oli ta need sõnad öölnud, kui hobune poiste alt ära kadus ja poisid jõekaldale istuma jäid.

H III 3, 265 (1) < Jüri khk, Rae v – Jüri Vitismann (1889)

28.

Näkid

Näkid on ütlemata ilusad naisterahvad kala sabaga, kes vees elavad. Neil olla säääl väga hia elu ja uhked lossid, ainult meestesugu järele tunda nad igavust ja püüda need pealtilmast enestele seltsilisteks meelitada. Mõnikord pole nad ka noori tütarlapsi enda juurde vetevalda aga naisi..., mitte iaalgi. Mõni kord, enamiste pääle päävaloeda, ilmuda nad ka veepinnale, kus nad endi pead sugeda ehk ilusti laulda. Vee pääl istudes olla pool keha (alasti) nähtaval, aga kalasaba mitte. Sedasi olla neid palju näinud.

Kui aga näki nime nimetakse, siis kaovad nad kohe. Selle vastu aga teisendid nimelt, et nad noori mehi või poisikesi kõige magusama sõnadega enda juurde kutsuvad ja kes kiusatusele vastu ei suuda panna ja liiga kalda ääre astub, kaob nendega veevoodesse.

Kes näkkide kodu on sattunud, viibib säääl kas päeva ehk rohkem kõige õnnelikumalt, siis aga hakkab ta maapäälse elu järele tagasi igatsema. Näkid, ehk küll suure kurvastusega, saadavad tema ka tõesti tagasi, aga siis ei tunne tuleja endistest sõpradest enam ühtegi ja tema ise on vanaks ja halliks jäänud, sest üks päev näkkide juures on niisama pikk, kui terve eluiga maa pääl.

Enamiste muudavad näkid endid kas loomaks või mõneks eluta asjaks. Nii näinud “tidruk“ korra üsna vee äeres kalda all ilusa kirju lõngakera. Tidruk hakand otseti maha ja taht kera ää võtta, aga kukkund sisse ja uppund ää.

Üks poiss näind korra jõe kaldal hõbedast hobuseraua. Nõnna kui ta seda ää hakanud võtma, libisenud jalg ja poiss kukkunud jõkke ja uppunud.

Ükskord näind karjapoisid jõe eares ilusa hobuse ja läind roninud hulgakeisti teise selga. Ühel põle enam ruumi old, see küsind:

“Kus ma siis istun?” – “Istu sa näki nägara peale,” ööld teised.

Näki nime kuuldes kadunud hobune ää ja paljas poiste huinnik jäänd aga maha. “Nägara peale” tuld poiste suust siis, kui nad jo moas old.

Sellega on näkid siis esiteks taevast maha visatud kurjad vaimud (vaata nr 1), teiseks ja üleüldisemalt veeneiud ülema loomusega (olevusega) kui inimesed ja “enem heast kui kurjast.”

J. Brandvahi ja üleüldiselt ka mitme teise käest kuuldud, keda nimetada ei tea.

E 33618/9 (4) < Jüri khk – Johan Pihlakas < J. Barndvaht jt. (1897)

29.

N ä k k

Patike jões old näkk. Valge hobune tuld jõest välla. Külalapsed old koos, ronind hobuse selga, taht sõita. Viimasel lapsel põle ruumi old. Üks öeld:

“Mine näki nägara peale.”

Näkk kuuld, et nimetavad teda, viind lapsed jõkke. Üks jäänd veel järele.

ERA II 28, 797/8 (11) < Jüri khk, Rae v, Seli k, Jaagu s < Jüri khk, Rae v, Limu k, Mäe t – Rudolf Põldmäe < Leenu Malsroos, 71 a (1930)

30.

Minu ema rääkis: Valge hobune old, seist jõe jääres. Lapsed hakand hobuse selga ronima. Ühel lapsel põle kohta old, üteld:

“Istu sa näki nägarate peale!”

Vat, kadund ää, põle kedagi old. Arvati kohe, et näkk oli. Vanadrahvas olid nõrgausulised.

ERA II 77, 46 (16) < Jüri khk, Rae v, Rae vaestemaja < Jüri khk, Pajuba k – Rudolf Põldmäe < Liisu Toater, 74 a (1934)

31.

N ä k k

Ükskord mänginud lapsed jõe kaldas ja üks valge hobune tuld laste juure ja hakkas seal rohtu sööma. Lapsed nägid, et see sõbralik hobune oli ja hakkasid temale selga ronima, teised olid juba seljas, aga üks oli veel maas, see ütles nüüd:

“Laske ma tulen istun ka näki nägara peale.”

Niipea kui ta seda sai ütelnud, kadus hobune kui tina tuhka teiste lastega jõkke ära, muud kui üks laps jäi aga järele.

Kord oli üks ilus noor naisterahvas selle samma jõe ääres ilusa hobuse ja ilusa vankrega söötnud ja lapsi, kis jõe ääres mängisid, oma vankrisse sisse meelitanud. Kui juba vanger lapsi täis oli, siis kadunud see ilus naisterahvas kõige oma ilusa hobuse ja vankri ja lastega tükis jõkke ära.

E 12803/4 (4) < Keila khk – Tõnu Wiedemann < Jüri Kuuseoks (1894)

32.

Hobune on näkk. Lapsed old jõe ääres. Siis tuld senna, kutsund lapsi oma selga. Kaks tükki läind selga, kolmas üteld:

“Kas ma lähän näki nägara peale?”

Kui näkk läind lastega tükkis jõkke.

ERA II 62, 443 (4) < Keila khk, Keila vaestemaja – Rudolf Põldmäe < naine, 80 a (1933)

33.

Vanasti ütlesid, et ükskord oli old, lapsed hulgakesti istund hobuse selga. Üks üteld: “Kus ma lähen, ma lähen näki nägarte peale.”

Ta peab küll igademoodi ennast muutma.

ERA II 77, 813/4 (11) < Keila khk, Harku v, Harku vaestemaja < Jõelähtme khk, Nehatu v – Rudolf Põldmäe < Anna Kärs, 76 a (1934)

34.

Maidlas Põrsu külas olla karjatsed näind Põrsu järve ääres alati noort sälgu tulevat karja hulka ja karja hulkas söövat. Aga õhta eel ikka kadund karja hulgast ära. Lapsed ei olla tähel pannud, kuhu sälg kadunud. Ühel päeval tulnud metsast järve poolt vana vanamees laste juure ja öölnud:

“Mu sälg teie karjas iga päe, eks vahel ka ratsa sõitke. Taast tuleb mulle hea ratsatäkk.”

Eks lapsed uskunudki vanamehe juttu ja hakanudki säluga ratsutama. Sälg esiti ratsutanud ühega, siis teisega, siis kolmandaga. Olla kõik kordamööda ära ratsatud, käskind vana kõik kolme selga istuda, sälg olla selleks tugev küll. Lapsed uskund vanamehe juttu, istund kolmekesi sälu selga ja sälg kohe järve poole. Lapsed saand hädaohust aru, hakand Jeesust appi hüüdma, sel silmapilgul tulnud järve poole kolm hunti ja seisnud järvel ees. Sälg visand lapsed seljast maha ja jooksnud huntide eest metsa, need sälgu taga ajama. Sälg teinud suure tiiru Kernu mõisa poole, sealt olla läind järve, nii et vesi olla üle pea tuisand. Lapsed vaadand seda pealt ja siis olla

aru saand, kellega on tegu olnud. Peale seda ei olla enam sälgu ega ka vanameest järve ümbruses näha olnud.

RKM II 34, 60/2 (3) < Keila khk, Harku v – Eduard Kriitmäe < Hans Kadapik, snd 1867 (1943)

35.

Vaade loodusesse laste silmaga

Ema ütles: “Kui müristab ja vihma sajab, istu siis maha. Ära jookse. Mine käies kus tarvis. Ja kui jõe ehk järve ääres oled, tuleb järvest keegi sind kutsuma jõkke või järve, olgu mis näul tahes, kas hobuse, sälu, linnu, inimese, vanamehe või naise, neiu või ka noore mehe näul, või näed jõe, kaevu või järve põhjas ilusat asja, ära mine seda sealt võtma, sest et haldjas võib kõigiks end muuta ja uputab sind ära. Millalgi olnud, et jõest tulnud noor sälg välja, kutsund lapsi enda seljas ratsutama. Lapsed olnudki nõus. Aga seal olla keegi suurematest lastest taiband ja öölnud:

“Näkk on meie hulkas. Eks ole imemärk, et näkk meie hulkas.“ – “Aga millest ime,“ küsind sälg. – “Miks ei ole ime? Elajas kuuleb, näeb, kuid ei kõnele. Viska valerüü maha, teen sulle ristimärgi.“

Läinud ristimärki tegema, kuid sälg jooksnud jõkke, nii et vesi tuisand ülesse. Hüüdnud veel:

“Vesi ristis, vesi ristis.“

Ja kadund vee alla.“

Nii rääkis minu ema, sündis 1861. a, suri 1941. a. Sündis Äesmal Saue valdas, suri Nurmel Nissi valdas Koidu talus.

RKM II 34, 403/4 (1) < Keila khk, Saue v – Eduard Kriitmäe < Eduard Kriitmäe emalt, snd 1861 (1949)

36.

Näkk tulnud varsana karjalaste hulka. Lapsed ronind talle selga. Üks poiss jäänd maha, öelnud:

“Ma istun näki nägarate peale.“

Nii kui poiss ta nime nimetand, kohe näkk kadund.

ERA II 19, 292/3 (9) < Kose khk, Triigi v, Virla (Uuevärava) k, Lasku t – Rudolf Põldmäe < Tõnu Lasku, 74 a (1929)

37.

Krõõt Holström, 79 a vana rääkis, et tema oma isalt kuulnud, et Ravilal Mägise jõe ääres mängind viis last ja nende juure tulnd jõest valge hobune, lapsed tahtma, et nemad lähevad hobuse selga sõitma. Neli tükki pääsenud selga, ühel polla enam kuhugi minna olnud, see küsinud, kuhu tema läheb. Teised vastanud:

“Sa mine näki nälva otsa!“ (nälv = saba).

Nii kui lapsed sedasi öelnud, nii kohe hobune jooksnud jõkke ja lapsed jäänd hunikusse kaldale maha.

Teisel või kolmandal päeval läind mehed sillale ja üks öeldnud, et ta nii kangesti tahab, et kui jõe äärde jõuab, kohe suplema läheb. Nii kui senna jõudnud, kus lapsed mõne päeva eest mänginud, läinud suplema senna kohta ja uppund ära.

ERA II 57, 167/9 (4) < Kose khk – Oskar Nõmmela < Krõõt Holström, 79 a (1932),]

38.

N ä k k

Kord olnud mõned lapsed kusagil merekaldal mängimas. Seal näinud nad üht hobusesälgu merest välja tulevat ja nendele liginevat. Tulnudki laste juurde. Pea saanud ta lastega sõbraks ja mänginud nende seltsis. Viimaks talutanud lapsed sälu ühe kivi äärde ja hakanud siis kivi pealt sälu selga ronima, kuid ühele lapsele ei ole ruumi jätkunud ja see öelnud:

“Ma käin näkki turja peale!”

Selle lapse ütlemise järele raputanud näkk-sälg kõik lapsed enese seljast maha ja jooksnud siis merde tagasi.

E 50572 < Kuusalu khk, Kõnnu v, Viinistu k – Salomon Lilhein (1917)

39.

N ä k k

Lapsed on mängined ühes kohas ranna ääres. Korruga tuld merest üks ilus valkjat karva nuor hobune väljä. Ta old hästi madal ja lapsed menned hobuse selgä soidale. Hobune aga venütänd ennast aiva pikkemaks, nii et lapsed kaik selgä mahuss (ss – kõvem kui üks s; täidab ks aset, vahest ka s aset. Koguja märkus.).

Üks jäänd maha, sest ta pole mahtund. Laps juost ümbär hobuse ja hädäldänd:

“Kuhus ma saan, kuhus ma saan? Ah, ma käün siie näkki turja pääle.”

Selle ütlemisega kadund aga hobune ärä ja lapsed jääned kaik üksi ridasse rannaliiva pääle. Hobune oli merenäkk, sest näkki nime ei tohi näkki nähes nimitada, siis kaub ta kuhe ära; niisama kardab ka haldijas oma nime nimitamist.

EÜS VIII, 2466 (15) < Kuusalu khk, Tapurla k – Gustav Vilberg < Mai Kravtsov, 67 a (1911)

40.

Ühekerra sepeld lapsed meres. Merest tuld hobune ja kutsund lapsi oma selga, luband soita kaiki. Lapsed istund selga. Üks laps pole mahtund, see istund hobu turja peale, ise öeld:

“Ma käin näki-hobu turja pääle.”

Kohe rabutand hobu kaik lapsed seljast mere ja kadund ise vee alla. Poleks laps näki nime nimetand, oleks see veend kaik lapsed vee alla.

(Jutustaja olla need kuulnud oma vanemalt, kuid arvab, et mõni võib olla ka raamatuist loetud.)

ERA II 57, 261 (21) < Kuusalu khk, Kolga v, Virve k < Kuusalu khk, Kolga v, Tapurla k – Karl Biider < Maria Tamberg (Saltström), snd 1856 (1932)

41.

Minu vanaema rääkis: Old hulk lapsi rannal mängimas. Näkk tuld merest välja, teind enda hobuseks. Lapsed menend kaik selle hobuse selga. Üks laps ei ole enam mahtund. Näkk oli viel venitand ennast suuremaks. Laps oli öeld:

“Mina lähän näkihobu turja pääle!”

Siis näkk oli puistand kaik lapsed maha, läind solinal meresse. Tema ei kannata, kui tema nime öella.

ERA II 161, 292 (34) < Kuusalu khk, Kolga v, Tapurla k, Paalbergi t – Rudolf Põldmäe < Anna Paalberg, 62 a (1937)

42.

Siin on Hara kalda all nähtud, et näkk oli käind. Lapsed olid ujund siin rannal, üks ilus hobune tuld sinna. Lapsed mend kõik selle hobuse selga. Üks ei ole mahtund, üteld:

“Kas mina istun nikinäki turja peale?”

Hobune mind selle peale meresse, kõik lapsed puistand meresse, ära ei ole up-pund.

ERA II 161, 343/4 (29) < Kuusalu khk, Kolga v, Hara k, Hara-Jüri t – Rudolf Põldmäe < Miina Salström, 79 a (1937)

43.

Vanad inimesed rääkisid, me olime lapsed.

Üks hobune söönd jõekalda peal. Kutsund lapsi oma selga:

“Ma sõidan teid.”

Lapsed läind hobuse selga. Oli näkk, taht lapsed ära uputada. Ühel ei ole ruumi old:

“Kus ma istun, näki nägara peale?”

Näkk kadund ära, lapsed jäänd maha. Oleks sel koa ruumi old, siis oleks kõik ära uputand.

ERA II 192, 68 (39) < Kuusalu khk, Parksi k, Kelbari t saun – Rudolf Põldmäe < Juliana Valberg, 83 a (1938)

44.

N ä k k

Lapsed on mängined ühes kohas ranna ääres. Merest tuld üks ilus valkjat karva nuor hobune väljä. Ta old madal ja lapsed menned hobuse selgä sõidale. Hobune aga venütänd ennast pikkaks, nii et lapsed kaik selga mahuss. Üks jäänd maha, sest ta ei ole mahtund. Laps juost ümbär ja hädäldänd:

“Kuhu-s ma saa, kuhus ma saan? Äh, ma käün siie näkki turja pääle.“

Selle ütlemisega kadund hobune ära ja lapsed jäänd üksi Ridase ranna liiva pääle. Näkki ei voi nimitada, siis kaub ärä, niisama ka haldijast.

ERA II 292, 134/5 (5) < Kuusalu khk, Kolga v, Virve k – Gustav Vilbaste < Mai Kravtsov (1940)

45.

N ä k k

Näkk see tuleb jõest välla. Ruunapere hoostehaua taga seal on, hüütakse näki-hauaks. Korra ta old seal kõhuli moas nagu hobune. Lapsed ronind talle selga. Üks ronind taha persse peale, üteld:

“Kus ma siis lähen? Ma lähen niki-näki otsa peale.“

Põleks ta seda üteld, siis oleks kõik hauda viind, aga nii lapsed peasend eluga.

ERA II 27, 366/7 (16) < Nissi khk, Varbola v, Jutapere k, Kärneli t – Rudolf Põldmäe < Mart Roodes, 78 a (1930)

46.

Näkk eland ikka jõgedes. Ühekorra üks valge hobune joost jõe jääres. Poisid ronind selga. Üks öeld veel, et ma tulen seia niki-näki nägarate peale.

Siis kadund ää, põle sallind seda, et keegi ta nime nimetand.

ERA II 27, 414 (22) < Nissi khk, Varbola v, Kännuküla k, Ansu t < Nissi khk, Riisipere v, Lehetu k – Rudolf Põldmäe < Jaagup Siirak, 78 a (1930)

47.

Või kui jälle vee ääres valged hobust nähtud, siis old jälle näkk.

Korra tuld valge hobune karjalaste hulka. Poisid ronind selga. Üks poiss põle jälle selga mahund. Ta üteld:

“Ma lähen näki nägarate peale.“

Vött hobuse saba peosse, pand teise jala teise kantskoodi peale. Kui näkk läind jõkke, uputand kõik poisid ää. See poiss üksi jäänd veel elusse, soand enne kalda peale karata.

ERA II 27, 494/5 (2) < Nissi khk, Riisipere v, Odolemma k, Lepiku t – Rudolf Põldmäe < Tiina Petoffer, 68 a (1930)

48.

Enne olla näkk koa jões old. Ükskord olla ikka lapsed jõekaldal istund, ilus hobusevarss tuld, lapsed olla senna selga ronind. Ühele põle änam ruumi old, üks üteld:

“Istu seia näki nägara peale!”

Kadund ää, põle kedagi old.

ERA II 77, 545 (40) < Nissi khk, Varbola v, Põlli k, Tammiku t < Hageri khk, Kernu v, Haiba k – Rudolf Põldmäe < Ants Toomberg, 84 a (1934)

49.

Üks valge hobune old jõe ääres, karjalapsed old seal, hakand ta selga minema. (Kui ei ole teda nimetand, siis ta ei ole jõkke läind.) Ühel ei ole enam kohta old, ta üteld:

“Ma lähen seia näki nägarate peale.”

Kui ta oli seda üteld, siis podistand lapsed maha, kadund ää.

See on koa üks kurivaim, oleks lapsed ää uputand, oleks kõik hinged enestele soand.

ERA II 77, 609 (12) < Nissi khk, Varbola v, Varbola vaestemaja < Nissi khk, Varbola v, Põlli k – Rudolf Põldmäe < Mari Eebermann, 79 a (1934)

50.

Ühes kohas old näkk tiikis. Tuld valge hobune välja. Lapsed läind kõik talle selga. Üks ei mahtund, see ütles siis, et:

”Ma istun näki nägade peale.” Kohe näkk kadund ära.

EKRK I 2, 151 (24) < Nissi khk, Märjamaa v, Põlli as, Oruniidu t – Maret Jäger, Virve Murumaa ja Herta Ploompuu < Ann Kibuvits, 74 a (1951)

51.

Need näkid, need käisid veest väljas, neid nägid igaüks, kui ma laps olin. Mõisatöölise naised nägid neid igaüks. Tiikide servale tuli, tahtis võtta ja tõmmas kinni vee alla, ja pääsis ära ka ja, kõik kindlalt seda teadsid. Seal Alus oli palju tiikisid. Siis nad olid kõikse aeg poiste kallal. Sai salaja riidest lahti võetud ja ujuma mindud ja siis mõni vanaeit jälle nägi, et oli näkk olnud, aga ei saanud poisi kallale minna – hirmutanud ära. Hoiatasid ikka, et ära hobuse seljas läbi vee mine, näkk tõmbab alla.

Näkid olid küll! Oli hobune ja lapsed läksid selga. Mida rohkem lapsi selga ronis, seda pikemaks läks. Siis läheb vette.

Eks see ole ikka vananaiste jutt, kes neid uppumisi kartsid. Noh, nüüd ma ütlen: vananaiste jutt, aga siis oli kuld mis kuld, sel ajal see jutt.

RKM II 401, 392/3 (23) < Rapla khk, Alu k < Juuru khk, Purila k, Sepajaani t – Mall Hiimäe < Rudolf Salm, 86 a (1987)

52.

Kurksi-küla karjasmaal tulnud näkk karjalaste juure, ta olnud sel korral valge hobuse sarnane.

Lapsed istunud hobuse selga, aga üks laps pole mahunud istuma, see ütelnud:

“Kus mina pean istuma, kas näkki saba otsa?”

Kui ta seda oli öölnud, puistanud näkk kõik lapsed oma seljast ära ja jooksnud isi merese ning kadunud varsi ära.

Näkk karta väga, kui tema nimi nimetatakse.

Kui see laps poleks seda öölnud, siis näkk oleks kõiki neid lapsi ära uputanud.

H III 15, 585/6 (11) < Risti khk, Vihterpalu k – J. Palmkroon (1876)

53.

Teine paha vaim, teine hia vaim. Vanaste näkiraamat, oli siin ükskord lugu. Kord jõest tull üks hall hobune välla. Lapsed istun ta otsa. Üks laps jään üle.

“Kuhu ma istun? Nikinäki otsa piale.”

Hobune kaon ära. Kui see keik on oln, kui see keik on nii tõsi. Ega neid koo palju poln. Mis see näkk oli, eks ta kurjast ikka on. Kus see näkk nüüd on kadun? Ma ei tea kas hülgeks.

[---]

AES, Mt 146, 56/7 < Risti khk, Vintsi k, Koplitoa t – Eduard Koemets < Liisu Tammeleht, 64 a (1935)

54.

Sautla jões nähtud alati näkki, Viis poissi läinud ujuma ja näinud hobust seal ja see võtnud neli poissi selga, aga üks jäänud maha ja küsinud:

“Kus mina istun?”

Kui hobune jões olnud, siis ütelnud:

“Üks näki nägara peale,” ja siis pannud näkk jõesse, mis välkunud ja jätnud poisid maha.

E 41450 (2) < Tallinna l – Jaan Keller < Adu Suts (1901) = H III 29, 74 (2) < Tallinna l – J. Keller < A. Suts (1901)

55.

Sautla jões nähtud näkki alati. Poisid läinud jälle ujuma. Ja näinud, valge hobune seisnud jõe kaldal, ja kui poisid ta ligi läinud, lömitanud see maha ja poisid roninud selga, neljakesi, aga üks hakanud karima:

“Aga kus sina istud?”

Selle peale ütelnud üks kõrva:

“Näkki nägari peale või selga.”

Ja siis läinud näkk jõesse poisse maha jättes jõe kaldalle.

H III 29, 74 (2) < Tallinna I. – J. Keller < A. Suts (1901)

56.

Eesti muinasjutud

Lapsed mängisid kord jõe ääres. Järsku ilmus kusagilt jõe äärde suur hall täkk ja kutsus lapsed oma selga sõitma. Lapsed ronisid hääl meelel ruttu täku selga, kuid üks neist jäi maha, sest enam ei mahtunud.

Siis hüüdis see laps:

“Kuhu mina istun, kas halli täku turjale või näki nägaratele?”

Näki nime kuuldes kadus täkk ja jättis lapsed rohule maha.

E 55433/4 (1) < Tallinna I – Alide Santluk (1925)

57.

Paatsalu mõisast tüdrukud läin teult koeo. Üle oja. Külm sügiseilm oln. Et kuidas me siit läbi saame? Pime aeg oln. Äkiste nad näin, üks valge hobu oln oja kalda peal. Tüdrukud ütlen:

“See oo hea küll. Istume selga ja lähme oeast läbi, siis ei saa jalgu külmetud.”

Ronin mitmekesi valge hobose selga ja läin juba keskelt oja, üks ütlen na nal’la pärast:

“Ma istun na taga näki nägade peal.”

Na kui ta selle sõna oli ütlen – valge hobu alt kadun, ja tüdrukud jaluli külma vee sees.

ERA II 16, 215 (80) < Karuse khk, Paatsalu v, Lõo k, Niitvälja s – Herbert Tampere < Adu Aumann, 74 a (1929)

58.

Vanadrahvas rääkist, et näkk peab ennast tegema inimeseks. Ükskord istund jõe pääl. Kutsund lapsi ka. Lapsed ei saa minna – vesi ei kannu.

“No ma kutsun oma täku siia. Täku-täku!”

Ja olnudki hobune seal. Lapsed kõik selga. Saba peale ka veel, et hobu ajab saba sirgu. Aga üks laps jäänd üle. See üteld:

“Ma lähen nika-näka-nägara hanna otsa peale!”

Siis kadund ära näkk ja hobune.

ERA II 195, 130 (50) < Pärnu l vanadekodu < Karuse khk, Paadremaa v – Richard Viidalepp < Tõnis Pärnpuu, 73 a (1936)

59.

Näkk, kui tuln jõe ääre, oln ühü hobuse või sihukese moodi – vot ta muundud. Lapsed mängin ja istun selga. Üks küsin:

“Kus mina siis istun?”

Näkk ütlen:

“Istu siia näki nägara peale!”

Läin vette, uputun lapsed ära.

ERA II 16, 359/60 (6) < Kirbla khk, Kirbla v, Pagasi k – Herbert Tampere < Mai Vaan, 74 a (1929)

60.

Rääkisid, kuidas jões oli näkk olnd – siinsamas, Sordi Leitali maa peal oli olnd. Näkk oli seal Sordi aasa peal, lapsed olid selga läind. Üks oli maha jäänd:

“No kus ma istun?”

Üks üteld:

“Istu näki nägara peale.”

Na näkk läind lapsekoormaga jökke. Oli hobuse moodi olnd, valge hobune olnd, mu võerasisa räägib nisukseid jutte.

ERA II 137, 50 (13) < Kullamaa khk, Jõgisoo v, Ubasalu k (Jänese k), Metsa t < Tallinn – Alfred Samet < Loviise Reisik, snd 1874 < võõrasisalt (1936)

61.

Vat ükskord ond lapsed, ond suur kari lapsi ond jõe ääres – jõe ääres seal ja – ja ja äkist sündind valge hobune jõe kalda peal, magand seal, ja lapsed, ja lapsed ronind selle hobuse selga ja üks jäi veel üle. Ja sel põln õiged kohta, ütlen:

“Oota ma lähän ka näki nägara peale!”

Na näki läind ää kohe – lapsed kõik hunikus kaldale. Oleks mitte see nüüd ütend, siis ta oleks lapsed jökke viind.

Kudas see oli – Näkk, näkk, nõelavaras, – noh see pidi ju ta sõemunimi olema – lapsed olid sõimand seal kalda peal.

ERA II 264, 54 (17) < Kullamaa khk, Kullamaa v, Pähkküla k, Põllusmaa t saun < Lihula khk – Alfred Samet < Ann Roosel, snd 1862 a (1938)

62.

Ükskord lapsed mängind jälle seal augu juures, hall hobu tulnd sealt korruga väl'la. Va poisiksed, koerad, ronind hobuse selga. Üks pisike poiss pole enam mahund, jäänd teistest maha. Tahnd ka ronida:

“Oda, ma tule näku-täku hanna peale!”

Nigu seda üteln, nii hobu kadund, lapsed jäänd hunikusse maha puhas. See ikka sedasi, nigu nime nimetad, nii kaob kohe ära.

ERA II 188, 305 (17) < Käina khk, Käina v, Mäe k, Vitsiku t – Enda Ennist < Ants Lammast, snd 1887 (1938)

63.

Ükskord külapoisid käratsesid jõe ääres ja ühekorraga seisis ilus hall hobune seal. Poisid ronisid kõik hobusele selga, ainult üks väike poiss ei mahtunud enam hobuse peale. Käis ümber hobuse ja otsis kohta, kust hobusele saada. Lõpuks sai hobuse sabast kinni, ise ütles:

“Oot, oot! Ma istun siia näki näsa otsa,” ja kohe oli hobune kadunud. Poisid istusid mätta peal maas. Eks see olnud kuri näkk, kes tahtis poisid jõkke viia ja ära uputada.

RKM II 112, 141/2 (14) < Tallinn < Lihula khk – Mare Karjamaa, Rakke Keskkooli õpil < Ello Karjamaa, snd 1913 (1960)

64.

Ei tohi kaevu äärde vaatama minna. Näkk on kaevus. Siis istud näki nägarate peale, näkk viib su veepõhja. Metsa ei tohi minna, kurat pidi metsas olema, viib su ära.

KKI 48, 286/7 (3) < Lihula khk, Lihula v, Hälvati k, Antsu t < Keskküla k – Kristi Salve < Minna Linn, 63 a (1968)

65.

Ükskord külapoisid käratsesid jõe ääres ja ühekorraga seisis ilus hall hobune seal. Poisid ronisid kõik hobusele selga, ainult üks väike poiss ei mahtunud enam hobuse peale. Käis ümber hobuse ja otsis kohta, kust hobusele saada. Lõpuks sai hobuse sabast kinni, ise ütles:

“Oot, oot! Ma istun siia näki näsa otsa,” ja kohe oli hobune kadunud. Poisid istusid mätta peal maas. Eks see olnud kuri näkk, kes tahtis poisid jõkke viia ja ära uputada.

RKM II 112, 141/2 (14) < Tallinn < Lihula khk – Mare Karjamaa, Rakke Keskkooli õpilane < Ello Karjamaa, snd 1913 (1960)

66.

N ä k k h o b u s e k s

Näkk ei salli iial seda, et ta nime peab saama nimetud ehk teda ära tuntud, siis kaub ta kohe ära. Kord kisendanud ja käranud karjapoised jõe ääres. Äkiste nägivad nad, et jõe ääres ilus valge hobune sööb. Poisid räägivad, et ta küll pisut lühem olnud kui harilikud hobused. Üks poistest läks ja ronis hobuse selga, teised poisid tahtsivad ka ronida ja vaata imet, hobu läks ka ikka pikemaks, nii et hulk poissa selga mahtusivad. Ainult üks poiss jäi maha, see siis ka ütles:

“Teab mis näkk see on, et selle selga nii palju mahub!”

Korraga oli ka hobu kadunud ja poisid leidsid endid mätta otsast, muidu oleks ta poisid tõeste jõkke viinud.

Teine kord olivad kaks poissi mere ääres karjas olnud ja näinud, et valge hobune mere ääres sööb. Esimene poiss roninud hobuse selga, teine hüüdnud takka:

“Lase mind ka senna näki persekondi otsa peale!”

Niipea, kui ta seda ütelnud, saanud hobusest punane ratas ja veerenud vette. Poisid said nüüd aru, et see näkk oli, kes neid oleks meresse viinud ja ära uputanud.

E 23843 (3) < Lääne-Nigula khk, Oru k – Joann Prooses (1896)

67.

Priguldi jõe aasa peal Kangru pere värava taga magand üks valge hobu. Lammalapsed, neli-viis tükki olnd neid, ronind ta selga. Üks jäänd maha, see ütelnud:

“Ma tulen ka siia nikk-näki otsa peale!”

Siis hobu kadund ää ja lapsed kõik hunikus maas. Ta oleks lapsed paisu viind.

ERA II 189, 423 (69) < Lääne-Nigula khk, Palivere v, Allikma k, Uuetoa t – Enda Ennist < Ann Saaremets, snd 1857 (1938)

68.

Ükskord üks valge hobune söönd jõe aasa peal. Lapsed läind sinna, poisid ronind hobuse selga. Kõige viimne üteld:

“Ma tikun siia näki nagarate peale.”

Ja valge hobune läind summdi jõkke, see laps jäi üksi kaldale. Uputand teised lapsed ära.

ERA II 55, 591/2 (33) < Martna khk, Lähtru v, Kirna k, Madise t < Vigala khk, Vana-Vigala v – Rudolf Põldmäe < Madis Alev, 81 a (1932)

69.

Meres oli näkihirmutus, näki nägara peale pidid minema.

ERA II 55, 712 (6) < Martna khk, Martna v, Rannamõisa-Oonga k, Matsi s < Martna khk, Martna v, Rõude k – Rudolf Põldmäe < Mari Põlten, 69 a (1932)

70.

Enni olid ju näkid, kes nende nime nimetas ja neid nägi, selle viis ta kohe ära. Eks ükskord olnd sedasi, üks rikas mees juhtund ka kord jala teed mööda tulema. Mees tulnd ja tulnd ja väsind viimaks ära, istund tee ääre jalga puhkama. Näind, et ühed tulevad va vana valge hobuse kronuga. Rikas mees ütlend:

“Mool eesel kodu küll pal’lu paremad hobused, aga lubage, et ma istun siia teite hobuse niki-näki peale.“

Nii kui mees seda üteld, kohe kadund ühes hobusega.

ERA II 159, 519/20 (112) < Martna khk, Oonga k, Karja t < Martna khk, Lähtru v – Enda Ennist < Minna Tamberg, snd 1905 (1937)

71.

Kolm tüdrukud läind seltsis jõe ääre ja tahtnud üle jõe minna. Vesi olnud suur, ei tea kuidas üle saaks. Näind: ilus suur hobune sööb jõe kaldal. Öelnud:

“Istume hobuse selga ja lähme nii läbi jõe.“

Kaks istund selga, kolmandale jäänd vähe ruumi, see öelnud:

“Kus ma veel istun, ma istun taha näka nägarate peale.“

Saand ta seda öelnud, olnud hobune kadunud. Siis mõistnud tüdrukud, et see oli näkk olnud.

ERA II 31, 382 (178) < Märjamaa khk, Märjamaa v – Emilie Poom < emalt (1930)

72.

Üks jutt on küll, tian. Vana valge hobu oli söön, söön. Kui metu karjast ta selga istun, ei tia. Ühele ei ole enam kohta oln. See üteld:

“Oodake, ma tulen ka näka nägara nurga piale.“

Valge hobune kadus ära. Põle kedagist hobu, oli näkk. Aga oli hulga aega tule ääres söön ja karjalastel oln lust sõitma minna.

E 60384 (15) < Noarootsi khk, Pürksi k – Paul Ariste < Liisa Laanberg, 75 a (1927)

73.

Kord mere ääres lapsed näind halli hobust, mis lasknud lastel end kinni võtta. Lapsed roninud kõik hobuse selga, ainult üks poiss ei saand. See aga ei oskand hästi rääkida, tahtnud öelda:

“Võtke mind ka halli täku selga,” aga öelnud: “Võtke mind ka halli näku selga,”
kohe kadund hobune.

E, StK 21, 32 (54) < Pühalepa khk, Aru k – Arnold Läti < Peeter Ebrok, snd 1867 a (1932)

74.

Ükskord lapsed mere ääres mängind. Vähene varss tulnd sinna. Lapsed istusid selga. Üks pole enam sündind. See ütelnud:

“Oot, oot, ma tulen ka täku-näku saba.”

Keik kadund ära – nime pole tahtnud. Laste lasu jään maha.

ERA II 1, 594 (6) < Reigi khk, Kauste k – Paul Ariste < Anna Nigul, 84 a (1928)

75.

Sii Paopää küla all olnd üks ilus valge kivihobu, magand mere ääres. Siis oli endine aeg. Lapsed oli karjas ja läksid mere ääre mängima. Vaatasid, et üks ilus hobu magab seal. Lapsed ronind talle selga. Ühekorruga hobu tõusnd ülesse ja hakand mere poole minema. Üks väike poiss jäänd maha, see põle saand selgesti rääkida mettega “täkk“ välla ütelda ja hüind:

“Oota, ma istu näku hanna peale!”

Nii hobu kadund, lapsed maas hunikus. – Vat, kui sa ta nime ütled, siis ta kaob.

ERA II 254, 467 (12) < Reigi khk, Kõrgessaare v, Kiivra k – Enda Ennist < Andrus Rimmel, snd 1870 (1939)

76.

Üks valge hobune tulnd merest vällä. Lapsed olla läind selle selga, üks ütelnud:

“Ma istun näki otsa peale!”

Nõnda kui seda ütelnud, siis näkk kadund kohe nende alt ära.

ERA II 55, 31/2 (4) < Ridala khk, Sinalepa v, Mäevalla k, Uueumba t – Rudolf Põldmäe < Juula Valgemäe, 83 a (1932)

77.

Ükskord Kiideva ja Puise vahel, seal metsa all üks vana valge hobu näppind rohtu. Lapsed mängind seal samas ja hakand hobuse selga minema. Kolm tükki olnd seljas juba ja nellas tahtnd ka minna, ütelnud:

“Ma lähän siia näki otsa.”

Kui hobu kadund korraga ja lapsed istund vees kõik.

ERA II 159, 770/1 (56) < Ridala khk, Puise k, Jaagu t – Enda Ennist < Jaan Koplik, snd 1876 (1937)

78.

Paatsalus Illuste rannas nähtud sageli, et merest tuleb valge hobune välja. Kord olid lapsed mere ääres karjas. Hobune tulnud jälle merest välja. Lapsed olid roninud hobuse selga. Üks pisikene laps pole aga veel jõudnud selga ronida ning oli hüüdnud:

“Oota, ma ronin ka näku nägalate peale!”

Sellepeale hobune oli kadunud alt ja lapsed kukkusid vette.

EKRK I 56, 209/10 (3) < Varbla khk, Varbla v, Aru k, Viki t – Leho Männiksoo ja Ülo Kaarna < Madis Poller, 63 a (1965)

79.

N ä k k

Kord mänginud lapsed mere ääres. Üks nendest vandunud ühte puhku. Teised targemad keelanud teda juba mitu korda. Ikka hüüdnud poiss edesi:

“Merekuradid, tulge siia?”

Äkiste kuulnud vee pääl kohinat. Lapsed vaatnud mere poole. Säält tulnud suur pitk mees nende poole. Lapsed kartnud ja taganenud eemale. Pitk mees ütelnud:

“Ärge kartke midagi, tulge aga ligemale, ma näitan teile, kuidas merekuradid tantsivad.”

Endine vanduja poiss hüüdnud teiste seast:

“Näkk, näkk nõelavaras, ma istu näku neitsi pääle!”

Läinud ja istunudki näku selga. See aga pannud poisiga kohe merde ja ei toonudki poissi enam tagasi.

E 25229/30 (4) < Jämaja khk – Andrei Kuldsaar < Miina Kivisaar (1896)

80.

N ä k k t ä k u k s

Ühe küla lapsed hoidnud kord oma karja järve ääres. Lapsed teinud tule ülese ja hakanud kartuhvlid küpsetama. Kui need küpseks saanud, hakanud nad sööma. Korruga tulnud järve äärest nende juure üks ilus sinihall täkk. Lapsed tõusnud üles ja hakanud täkku silitama. See oli ka sellega väga rahul olnud, seisnud laste ees kui mõni tall. Lapsed pakkunud taale leiba, mida ta ka kohe oli ära söönud. Ühesõnaga, täkk lasknud enesega kõik teha, mis lapsed olid soovinud. Nõnda saanud üks täkk lastele suureks sõbraks ja lõbustajaks. Nad sõitnud kordamööda täku seljas ning see olnud ka õige vaga sõidu ajal. Nõnda hakanud see sama täkk iga kord laste juures käima, kui need järve ääres oma karjaga juhtunud olema.

Üks kord roninud kõik lapsed tema selga, ainult ühel pole kohta olnud. See ütelnud:

“Kui minul mujal kohta ei ole, siis lähen ma näkut-täku turja peale!”

Korraga kadunud täkk laste alt ära ning lapsed jäenud järve äere vee sisse üksteise peale. Peale seda näinud lapsed veel mitu korda nimetud täkku järvest välja tulevad ning nii pea, kui kord nime näkut-täkku olid nimetanud, kadunud ta kohe jälle ära.

E 30770/1 (10) < Jämaja khk – Andrei Kuldsaar < P. Uusmaa (1897)

81.

N ä k k p ü i a b l a p s i

Suureküla lapsed olid lammastege mere ääres ja söötsid neid hea vana rohu peal. Lapsed mängisid ise teistega, seal oli hulk külalapsi, poiss- ja tütarlapsi. Üks poiss ütles teistele:

“Lambad söövad kenaste ja muist heitvad magama. Lähame mere ääre, seal on kena liivane, otsime sealt vareskarpisid ja kenasid ümargusi kirjosid kivisid enestele mängimiseks!” – “Noh! Lähme siis keik, aga jäägu kaks nooremad tagasi lammaste juure, nemad saavad meite korjatud asjadest ka, kui tagasi tuleme, oma osa.”

Kaks tüdrukud jäid lammaste juure ja teised läksid. Kui mere ääre jõudsid, nägid ühe pissukese halli noore sälo liiva peal seisvad. Lapsed läksid sälo juure, see sälg oli õiete tasane ja vaga. Poisid võtsid selle kätte, panid paelad päitseks pähä, ronisid kolm poisi sälo selga ja hakkasid mööda liiva ajama. Aga sälg venis kord-korralt pikemaks, nenda et juba viis last ta selgas istuda – perse peal jäi viiest istujast veel natuke ruumi. Seal hüidis kuues poiss:

“Ma hüppan viimaks veel näku nägarate otsa!”

Nii pea kadus sälg selle nimetamise peal laste alt ja poisid olid peaaego rinnust saadik merevee sees. Tulid ronides ääre liiva peale ja hüidsid:

“Oh sina kuri näkk, vai sul oli himo meid ära uputada! Aga Laur, kus sul need sanad suho tulid, et sa nenda ütlesid: “Saaks ma näko nägarate peale!” sino sana läbi jäime veel elama, sind armastame kuni elame, sa hea ja tark poiss!”

E 36543/4 (4) < Jämaja khk – Andrei Kuldsaar (1898)

82.

L a u s a j õ e n ä k k

Kord ühel ilusal suipäeval olnud hulk lapsi jõe ääres. Korraga näinud üks laps, et kena hall hobune jõe ääres söönud. Tema ütelnud:

“Läheme selle selga!”

Seda üteldes tulnud hobune ligemale ja lasknud ennast nii madalaks, et lapsed kõik temale selga saanud minna. Üks ainus, kõige vähem, jäänud üle ja hakanud nutma. Äkist aga jäänud tema vagusi ja hüüdnud:

“Ah, ma lähen näki hanna kandsi peale!”

Sel silmapilgul aga vajunud hobune kõige lastega jõe põhja, ainuüksi jäänd see väike järele, kes ise ka nuttes jõkke läinud, sest et tema teised oli sinna näinud minevad. Sestsaadik olla aga ilusatel õhtutel väikesi lapsi nähtud seal kuhas jões ojumas, aga kui kedagi näha, nii kohe kaduda nad aga ära.

Lausa jõgi on Saaremaal Karja kihelkondas ja on oma nime ühe talupere käest saanud, sest egas kuhas on tema ikka küla nime järele nimetud. Õigupoolest peaks tema Pädasi jõgi olema, sest et suurem jagu tema vett sellenimelisest allikast tuleb. Teine haru tuleb küll Kuruaru jõest. Allikas on Kuresaare linnast Soela pääle sõites 32 versta, karjamõisa piirist verst maad maanteest eemal, heinamaa sees, Audla külast üks verst maad.

EKS 4° 5, 362 (17) < Karja khk, Aru v – Villem Mägi (1888).

83.

Näkk tulnd jõöst välja, olnd hall hobu. Näkk on kurivaim. Võtnd lapsed jõõ ääres oma selga, pidand jõge viima. Üks võõras laps oli eemalt tulnd, näind ja ütlend:

“Võtke mind ka näku nägara pääle!”

Nõnda näkk kadund ära. Lehmissillul või kus see oli olnd.

ERA II 201, 291 (8) < Karja khk, Leisi v, Purtsa k, Orga t < Karja khk, Pärsama v, Luulupe k, Tooma t – Kaljo Lepp < Aleksei Lants, snd 1857 (1938)

84.

N ä k u n ä g e m i n e

Muistsel ajal olnud meres sihandusi elukaid, mida inimesed näkkudeks hüüdnud.

Ühekorra meelitanud näkk karjatsed oma peele, kõik läinud näkku turjale ja viimaks pole ühele änam kuhugile ruumi jäänud. See küsinud, kuhu tema siis peab minema, kui teised on kõik koha pääl, aga temal pole kusagil ruumi. Teine va terava keelega nähvanud kohe ütelda, et sina mine istu näku nina otsa pääle, kui mujal ruumi pole.

Siis selle sõnaga kadunud teine kohe ära. Ainult laste hunnik jäänud järele.

Siis hakanud lapsed aimama, et siin näkkuga tegemist on olnud. Ei oleks üks terava suuga poisike mitte seda kogemata välja ütelnud, kes teab mis oleks saanud ja kuhu ta lapsed oleks viinud oma turjal. Sihandane loom olnud see näkk.

E, StK 39, 108/10 (80) < Kihelkonna khk – Mihkel Tooms (1926)

85.

Lapsed mängind rannas. Hall hobu tulnd, pand ennast sinna laste ette maha. Lapsed ladund selga. Üks pole ruumind. See ütlend:

“Kus ma pea minema, kas niku-näku nena pääle?”

Kohe lastelasu jäänd maha, kõik kadund.

ERA II 164, 388 (6) < Kihelkonna khk, Lümanda v, Atla k, Kuusiku t < Kihelkonna khk, Vedruka k – Linda Köögardal < Peeter Kokk, 67 a (1937)

86.

Häid vaimusid on väga vähe, kuid ainult mäenäkk ehk mäeneitsit, kelle ilmumist mõni ootab ja sellest omale kasu loodab. Kurjasid vaimusid selle vastu mõni vana inimene kardab nagu šamaani-usuline tonta. Need on jõenäkk, vedajad ja külming.

a) Jõenäkk elada jões ehk üleüldse vee sees, kus ta inimesi, kes jõe äärel on, alla tõmbab. Kui näkk ühe inimese sisse viib, siis on see igavest kadunud. Kui inimene ennem saada näkku nimetada, siis kaduda ta ära.

Ta ilmuda väga mitmel näul. Kärļa jões, meie heinamaal on üks suur ümargune haud, sääl kaldal on üks kord väga suur ja ilus hobu maganud ja lambalapsed väljal kogunud kõik ennast tema selga. Üks veikene laps, kes pole tõiste järele jõudnud, tulnud veel kõige viimaks väljal ja üttelnud:

“Saaks ma ka näkku niuete peale.”

Sel silmapilgul olnud hobu kadunud ja lapsed kõik ükstõise peal kaldal maas.

Kord suures lahtes (Grosser Vink) läinud üks mees hobust jootma. Ta vaatnud kaalt – paar sülda kaugel vee peal hällinud üks väga ilus hobuse sedel. Mees mõtelnud:

“Ega see ometi nii sügav ei ole, ma tahan ta ära tuua!”

Ta võtnud saapad jalast maha ja läinud sisse ja kui ta sedelit just kätte saamas olnud, hakanud see ees laenetama. Mees läinud järele kuni niuete niuete vette, siis kargand ta jalgu üks kinni, ja vedanud ta alla hauda. (Kesket lahte sügavat nimetakse Hauaks).

Saatu kroonumetsa hoidja tütar pesenud Karujärves lambaid. Häkitselt väljal vee peal laenetanud ilus rätik. Ta läinud seda ära tooma ja uppunud nõndasama.

H IV 2, 275/7 (3a) < Kärļa khk – J. Jõgi (1888)

87.

Järve ääres mänginud hulk karjalapsi, näinud – hall täkk söönud nende kõrvas karjamaal. Üks vanem poiss ütelnud, et “vaata, kui ümmargune selg, küll siin võib hea istuda olla”.

Poiss läinudki täki selga. Nähes, et täkk seda kõike nii rahulikult laseb sündida, kutsunud poiss ka teised lapsed. Kõik läinud ja ikka just, kui täkk veninud pikemaks, kõigel oli ruumi. Viimaks oli üks kõige pisem laps nuttes ligi tulnud ja hüüdnud:

“Nu võtke mind ka senna näki nägalakondi otsa peale!”

Kui poiss seda sõna saanud ütelnud, kadunud täkk poiste alt ära. Vot ta vaenlane, see oli näkk, tegi ennast hobuseks ja oleks lapsed järve viinud, aga see sõna taheti aga priske lapsele suhu anda, et sa ei saanud seda teha mitte.

E 42785/6 (6) < Põide khk, Uuemõisa v, Tornimäe k – Joann Prooses (1902)

88.

Mida jutustatakse näkist? Näkk elab vees, tuleb säält tihti mingi looma, harilikult hobuse, või inimese kujul välja. Sagedasti noore neiu kujul, kes istub laintel, mängib kannelt või laulab, meelitades noorimehi laintesse.

Looma, hobuse kujul. Ükskord olnud karjapoised karjas. Korruga tulnud üks hobune veest välja, karjapoised kõik hobuse selga. Mida rohkem poisse hobuse selga läind, seda pikemaks venind hobune. Üks karjapoiss aga ei mahtunud selga. See ütelnud:

“Ma istun näki näsa peala.”

Sellepeale hakand hobune kohe jõkke minema ja kadund vee alla ühes poistega. Tähendab – kui näki nime öelda, kaob ta kohe ära.

ERA I 3, 111/3 (5) < Põide khk – Salomonium Tamma, 15 a, Kuressaare Ühisgümnaasiumi õpilane (1930)

89.

M ä l e s s a a r e h a u d

Ükskord mängind lapsed Mälessaare haua ääres (see koht asub Kingli lähtes, Mustla küla heinamaal, see on üks väga pehme mudaauk) ja teind oma nalja. Korruga tulnd seal mädaaagust suur must täkk välja ja visand ennast muru peale maha. Lapsed ronind kohe täku selga, et sõitu teha. Täkk tõusnd maast üles ja hakand haua poole minema. Üks poiss aga polle aga täku selga saand ja see ütelnud:

“Kus ma lähe, kas täku-näku saba alla,” ja nõnda kadund täkk ei tea kus poole, lapsed jäänd aga puhas augu äärde hunnika.

Seda ma kuuli siis, kui ma alles pisike laps oli, teiste laste kääst.

RKM II 18, 331 (6) < Põide khk, Põide v, Neemi k – Arnold Kuusk < Anna Müür, snd 1869 (1948)

90.

Kulli jõõ nakk

Vast nätt Kulli silla otsan alati jõöst midagi esiäralist väl'lä tuleved: mõni kõrd tulla mõni loom, tõine kõrd jälle noor tidruk, seitsaadik ku näk'k üitskõrd valge hobese näül jõöst karjaste manu väl'lä tullu, ja üits tilluke karjane temale kogemete häbü tennü, ei ole temät sääl enämp kennige nännü. Asi ollu nendaviisi:

Üitskõrd päe paisten ilusti – ilm ollu muidu ilus kah –, mängin karjalatse Kulli silla otsan jõõ veeren. Valge hobene tullu sääst väl'lä, heiten nende ette mauli maha ja käskan latsi selä istu. Latse ei ole sest mihästige kurja täaden aimate, tõtanu rõõmuge üitstõiste järgi hobese selgä, aga üits vähemp jäänu tõistest maha. Ku tema sinna saanu, ollu tõistel juba kuha ruum ära võet. Temä ütelnu sis nal'la peräst:

“Kus mina istu – kas näki näsäre pääle või?”

Ninda peä, ku tillukse jõmpsikul see sõna suust tullu, kadunu valge hobene nende alt ku tina vette ärä, ja sõrgväe pääliku jäänu kikk ütte huniku maha ega ei ole nende seast kennige täaden, mis see tähent.

Kodun kõnelnu nemä seda lugu suurte inimestel, ne löönu imes pannan kässi kokku ja ütelnu:

“Ju Jumalast latsel ikki see sõna suhu panti, et ta näki nime nimet, sest näk'k arvas, et latse ära tääve, et temä näkk om, ja hobese näül nende manu tullu, ja pagen sis häbü peräst nende alt ärä, sest temä ei sal'ved sedä mitte, et rahvas temat ärä tunneve. Mudu ollus ta ikki nee latse kikk jõkke viinu.”

Sest sandik ei ole Kulli silla otsan enämp kennige näkki nännü.

H I 2, 127 (1) < Halliste khk – Juhan Ilves (1889)

91.

Näki kohta

Näkki üteldi üks elukas olevat, mis jõgedes elavat ja kõige rohkem lapsi jõkke meelitavat. Kui aga näki nime nimetatud, siis kadunud tema jõkke ära.

Kord kõndinud hulk lapsi jõe ääres, olnud ära väsinud ja ei jõudnud enam kodu kõndida. Leidnud siis ühe halli hobuse jõe äärest söömast. Roninud sellele selga, kõige viimne jäänud aga järele, ei mahtunud enam hobuse selga. See aga ütelnud:

“Kuhu mina istun, näki näsa peale võh?”

Siis kadunud näkk alt ära ja jooksnud jõesse. Kui mitte näki nime ei oleks nimetatud, oleks ta lapsed kõik ära jõesse viinud.

E 19653 (8) < Halliste khk, Kaarli v – Jaak Söggel (1895)

92.

N ä k k i

Kord kõndinud mitu last jõe ääres ja olnud õige ära väsinud. Nad leidnud seal ühe ilusa vagusa hobusa söömast, sellele arvanud nad selga istuda ja kodu sõita. Kui nägivad, et hobune ühe selga laskis istuda, siis liginesivad ka tõised sinna lähedale ning ronisivad ükshaaval tema turjale. Viimaks oli ruum otsas ja üks laps jäänud järele. See arvanud, et muidugi nii palju ruumi peab olema, kui temale tarvis läheb, ütlenud siis:

“Kunes mia istu, näkki näsa peale võh?”

Niipea kui ta seda ütlenud, jooksnud hobune ühes lastega jõkke ja see üks jäänud veel jõe ääre peale. Kodus jutustanud laps seda oma vanematele, need ütlenud aga:

“Ega see hobune ei olnud, vaid näkki. Kui teie kõik selga oleksite istunud ja mitte tema nime nimetanud, ei oleks ta teid kusagile viinud.”

H III 19, 449/50 (15) < Halliste khk, Kaarli k – Jaak Sõggel (1894)

93.

Ühel ilusal päeval kogunud hulk lapsi jõe äärte ja pidanud hulgakesi seal pillerkaari ja oma teestenu. Kui nad nõnda kisanud ja käratsenud, ilmunud korruga laste juure ilus hall täkk, see hakanud seal hirnuma ja kaapima. Lapsed seda nähes hirmunud nõnda ära, et mitte sõnagi suust välja ei saanud. Viimaks, kui nad vähe toibunud, hüüdnud:

“Issa pojuke, püha vaimuke!”

Ja hobune kadunud korruga nõnda laste silmade eest ära, et nad sugugi ei näinud, kuhu see jäänud. Selle järel läinud lapsed nii hirmunult kodu, ega tohtinud pärast millaski ilma vanemate inimesteta jõe äärte minna.

Seda halli hobust oli aga veel peale selle tihti seal jõe ääres nähtud, ta kartnud vanemaid inimesi rohkem ja kadunud siis kohe ära, kui need lähemale kõndinud, kuna ta lapsi aga sugugi ei kartnud.

H III 27, 450 (5) < Halliste khk, Uue-Kariste v – Jaak Sõggel < Peeter Sõggel (1896) = 338: E 26133 (5) < Halliste khk, Kaarli k – Jaak Sõggel < Peeter Sõggel (1896)

94.

Raussepa all jõe ääres (kus küün) om Alliste niit. Sääll olli ollu vanasti karjatse elajatega. Sääll iki käünü valge hobene söömän. Karjalatse püüdnü ütekõrra hobe-se kinni ja tahten sõitma hakate. Hobene lasknugi ennast ilusti kinni võtta. Latse lännu hobese selga, istun ütetõise sellä taha, aga üits laits es ole enämp mahtun. Viimati hüpanü kah üles, isi ütelnu:

“Istun õige siia näki hännä nääri pääle!”

Sis ku sii selga saanu hüpate, sis kadunu ku välk ära. Sis ku viimane laits tahtnu selgä istu, a'anu ta ennast hästi sirgu.

ERA II 58, 619 (2) < Halliste khk, Penuja v, Penuja vanadekodu – J. Sarv < Jaan Ilves, snd 1851 (1933)

95.

Suarul (kohanimi Kihnus) nähtüd ühekorra meres nakki (näkk). Üks mies põlõmtõ uskun ning naern:

“Piäks mia kua naki näsärä piäle suama!”

Läin mere, aga põlõ enam tahakohe ühti tuln.

ERA II 58, 381 (57) < Kihnu khk, Kihnu v, Sääre k – Theodor Saar < Juhan Türk, 70 a (1932)

96.

Mere iäres oln ühekorra hobo ning lapsõd ronin selgä. Kõegõ vähäm jäen viimseks ning tahtn kua selgä. Ütlen:

“Piäks mia kua naki näsärä piäle suama!”

Otsõ raputan hobo lapsõd seljäst maha. Aga vesi oln madal, lapsõd suan viel ää. Hobo ise kadun mere ää.

ERA II 58, 381 (58) < Kihnu khk, Kihnu v, Mõisa k – Theodor Saar < Reet Entsik, 56 a (1932)

97.

N ä k k h o b u s e n ä o l

Ükskord mängisid hulga lapsi jõe ääres, muust suplesid ja muust joosid muedu. Nende juure tulli ilus valge hobune. Ta olli nii vagune ja hea loom, et lapsed varssi temaga mängima hakkasid. Nad ronisid talle kõik selga, nii paelu kui aga sinna mahtus. Üks va lollike poiss olli viimases jäänd ja ei mahtunud änam selga ära. Teesed lapsed pidasid seda kõik hobuses, aga loll sai üksi aru, et see hobu ei olnd. Ta tuli siis ka sinna juure ja ütles:

“Kõik istuvad selga, kus siis mina ei istu! Oot, oot, ma istun näki nägarate peale.”

Nii kui loll seda ütles, kargas hobu äkiste jõkke ja lapsed kukkusid kui mudilad kaldale maha. Oleks loll poiss teda mitte ära tund ja talle selga istunud, siis oleks näkk neid kõiki jõkke viind ja ära uputand.

E 36756 (1a) < Suhhum-Kalee < Pärnu khk – Jakob Mihkelson < Mihkel Mihkelson (1898)

98.

Jõ e n ä k k

Versta paar Kailaste mõisast jõeäärt mööda Jädivere poole minnes on üks väga ilus heinamaa koht, kust väike jõgi kui madu vingerdades läbi voolab. Sial nimetud jões, üsna Liivi ja Eesti kubermangu piiri lähedal, on üks haua sarnane sügav koht, mis kohaline rahvas Valgehobusehauaks nimetab. Oma nime olla ta selle läbi saanud, et seal muiste sagedaste üht valget hoost oli nähtud jõekaldal ja aasa pial ümmer joosvad ehk söövad, nagu järgmine looke näitab.

Ühel ilusal kevadiõhtul olnud õitselased, nimetud kohal jõe aasal, tulelõkke ääres tondimängu mänginud ja muul viisil aega viitnud.

Seal märganud nad korraga, et üks ilus võeras valge hobune nende ligidal jõeaa-sal söönud. Nad pannud selle äkilise ilmumise imeks, sest enne mängu hakatust ei olnud nad kedagi sarnast looma sial näinud. Läänud siis kõik uudishimulikust teda lähemalt vaatama. Loom olnud ka õige tasane ja talts. Tulnud teine üsna laste juure, nuusutand nende kässi ning lasknud ennast silitada. Viimaks lasknud ta koguni põlveli nagu tahaks ütelda: “Mis te veel ootate, istuge aga selga?”

Muidugi mõista ei olnud poisid ka laisad ega lasknud teist korda ütelda. Üks, kaks, kolm! karganud poisid rõõmukisaga hobuse selga, nii palju kui aga mahtunud. Loom näitnud selle naljaga koguni rahul olevad. Tõusõnud üles, ratsutanud poiste koormaga rattast ringi jõekaldal ümber. Vahel teinud nagu tahaks ta poisse seljast maha puistata, mis aga poistele palju enam rõõmu teinud. Üks poiss oli ennem teiste seast loomi vaatama läinud. See tulnud tule ääre tagasi. Kui ta näinud, missugune lustisõit teistel olnud, hüidnud ta lähemale minnes: “Pidage poisid, pidage! Ma tikun ka selga!” – “Pole enam ruumi!” kostnud teised ning traavinud edasi.

“Noh, laske ma tikun siis näka nägarate piale!”

Vaevalt olnud poiss neid sõnu välja öelnud, kui valge hobune kõige poistekoormaga üle pia ja kaela kalda pialt jökke karanud ning kõik poisid, kis ta selgas olnud, enesega ühes vette vedanud, kus nad kõik ära uppunud. Ainult see poiss, kes mitte selgas ei olnud, jäenud üksinda elusse. See oli siis seda juttu välja rääkinud.

Veel pärast seda juhtumist olla arukordadel valged hoost, teatud kohal jõekaldal jooksmas nähtud. Aga iga kord, kui ta ennast näitnud, olla ikka mõni ujujatest sinna kohta ära uppunud. Mõni kord olla teda ka veel teisel kujul nähtud, nagu jõe kuju ja kirju lindi näul.

H II 20, 406/8 (13) < Pärnu-Jaagupi khk – Jüri Reinson (1889)

99.

Kord istunud hulka lapsi jõe kaldal ja mänginud. Sääl tulnud jõest välja valge hobune, kes polnud muu keegi kui näkk, ja küsinud:

“Kas lapsed tahaks sõitma tulla?”

Lapsed olnud kohe nõus ja roninud kõik valge hobuse selga, ainult üks jäänud üle. See küsinud:

“Kus mina istun?”

Sääl ütelnud üks lastest vastu:

“Istu niki-näki nägara otsa.”

Nii kui laps saanud selle sõna ütelnud, kadunud valge hobune vette, jättes lapsed kaldale. Nii pääsenud lapsed näkisurmast, sest näkk kartnud alati oma nime nime-tamast.

ERA I 6, 395 (9) < Saarde khk, Pati v, Kalita k, Ilvese t – Amilde Raudoja, Pati-Kalita algkooli õpilane < Marie Raudoja, 47 a (1939)

100.

N ä k k

Ühel ilusal ilmal mänginud karjatsed jõe ääres ilusa aasa peal, kui korraga üks ilus valge hobune jõest välja tulnud ja aasa peal sõõnud, karjatsed tahtnud sõita ja tik-kunud kõik selle hobuse selga, mis see ka rahuliste sündida laskis. Aga üks jäänud veel üle, kui hobune jõe poole läinud jooksnud ta järgi ja ütelnud:

“Võtta mind ka näkka nägara peale!”

Nii kui tema seda oli ütelnud, kadunud see hobune kui tina tuhka, karjatsed jäänud aasa peale järgi.

H II 21, 895/6 (7) < Tori khk – Jaan Gerberson (1888)

101.

Kord oli üheskohtas jõe või mere ääres. Lapsed mängin ja veest tuln valge hobu välla ja tahtn lapsi selga võtta. Test lapsed istun selga ja üks ütlen:

“Ma istu siia näki nägara peale,” ja hobu kadun ära, läin merese. – Ju ta viis teesed lapsed merese.

ERA II 306, 412 (9) < Tõstamaa khk, Seli v, Seli vndk – Theodor Saar < Mari Johanson, u 65 a (1943)

102.

Lapsed mänginud jõe veeres. Jõest tulnud hobune välja. Lapsed hobuse selga ronima. Neli tükki mahtunud, viienda jaoks pole ruumi olnud. Viimane hüüdma:

“Ma istun näki nägara peal!”

Nii kui seda ütelnud, kadunud hobune ära. Hobune olnud näkk. Poleks viimane laps näkki nimetanud, oleks hobune nad vette viinud.

E, StK 1, 173/4 (14) < Tõstamaa khk, Liu k – Siegfried Lind < Marie Ivask (1921)

103.

H a u a n ä k k

Vanad jutud räägivad näkkadest, kes haudades elanud ja tihti oejaid inimesi põhja kiskunud, nasama ka kaldalt inimesi sisse tõmbanud, kis sel'lega vastu jõge seisnud. Mõni kõrd olla nad ka sõudja mõla otsa karganud. Oma nime põle ta aga mitte kannatanud, kui keegi "näkk" nimetanud, siis olnud ta kohe kadunud.

Paraaegu hoiatakse veel lapsi näka nimega, üteldes:

"Ärge jõe ääre minge, näkk tõmmab sisse!"

Kudas näkk kord lapsi jõkke tahtnud viia, räägib järgmene jutt.

Külalapsed mängisid sügava haua kohal jõe kaldal, pööris mõni laps mängides sel'la vastu jõgi, tulli kohe üks ilus nägu veepinnale. Pöörsid aga kõik lapsed silmad vastu jõgi, kadus kena nägu vee alla ära. Viimati võtsid lapsed nõuks ilust looma vee seest kinni püeda, aga ta kadus nende silmest koguni ära. Nad sorisid küll kõik korkad ja urkad läbi, aga mis kadund, see kadund. Selle peale läksid lapsed mäele ja hakkasid aasa peal mängima. Varsi ilmus nende sekka üks pikk, õieti madala jalgega valge hobuse moodi loom. Ta kutsus lapsi oma selga istuma ja lubas neid ilusti sõedatada. Lapsed asusid kõik kena looma selga, üksaenumas jäi üle. See hakkas nuttes kaebama:

"Kuhu mina istun?"

Kõege tagumine laps hüidis:

"Tule istu siia, siia näka nägara¹ peale!"

Seda üteldes kadus valge loom nende alt ku tina tuhka, kõik lapsed kuksid istuli aasa peale maha.

Kui nad seda lugu kodu oma vanematele kõnelesid, said nad alles kuulda, et see näkk olli olnud, kes neid kõiki jõkke oleks viinud, kui mette üks laps kogemata tema nime põleks nimetanud.

¹ Näka nägaraks nimetagse ka persse kanikid.

H II 42, 65/6 (8) < Vändra khk – Jüri Peterson (1891)

104.

Ütskõrd mängnuve karjalatse Õhne jõõ veere pääl, sest kari söönu iluste luhan. Neid ollu kuus-säitse tükki. Kui na mängnuve, ilmun äkki üts õige illus valge hobene nende manu. Hobene ollu õige vaga, lasken ennest silite ja karjalatse mõtelnud temäge sõitma minna. Kik mahtnuve pääle, aga üts tüdruklat ei ole mahtun. Tõse käsknuve tollel turja pääle istu. Tuu istun ja ütelnu:

"Ma istu näki näsä pääle."

Nii kui ta sedä ütelnu, raputen hobene kik latse sälläst maha ja kadunud esi jõkke ärä.

HI 7, 542 (6) < Helme khk – Jaan Soots (1895)

105.

Üks vanaemalt kuulnud näkijutt

Oli söönud järve ääres ilus valge hobune rohtu. Lapsed tahtsid hobusega sõita, ronisid hobuse selga. Mida rohkem neid hobuse selga ronis, seda pikemaks hobuse selg venis ja hobune hakkas järve poole astuma. Siis jooksis üks poiss lõõtsutades ja hüüdis teistele:

“Pidage hobune kinni. Mina tahan ka hobuse seljas sõita.”

Teised vastu:

“Sinu jaoks ei ole enam ruumi.”

Poiss vastu:

“Ah et hobuse seljas pole enam minule ruumi. Ma istun siis näki näsa otsa.”

Nagu poiss näki nime nimetas, oli hobune kadunud ja lapsed olid hunnikus maas. Näkki ei tohtinud näkiks nimetada. Siis kadus kohe ära.

RKM II 428, 409/10 (5) < Kolga-Jaani khk, Ahjupera t – Leida Aaresild < Helene Kütt, 1879–1935 (1989)

106.

Vangu lähedale luhta käinud vanasti külakarjad kokku. Karjased korraldanud aja- viiteks mitmesuguseid mängu. Kord, kui karjastel parajasti midagi teha polnud, näinud nad järsku ilusat halli hobust luhas söömas. Karjased otsustanud hobusega veidi sõitu teha. Et loom hästi vagane olnud ja et keegi lõbust loobuda ei tahtnud, siis roninud kogu karjaste salk hobuse turjale. Ainult Tangu sulase kaheksa-aastane poeg ei mahtunud enam. Poiss hakanud hädaldama, et tema jaoks enam ruumi polevat. Teised karjased pilkavalt õpetama:

“Istu näki nääla pääle,

karga konna kaala pääle!”

Sedamaid olnud hobune kadunud; karjased istunud reas suure pikerguse mäta otsas.

ERA II 237, 357/8 (7) < Paistu khk, Holstre v, Vangu t. – August Soosaar, Viljandi Poeglaste gümnaasiumi õpilane < Jaan Laane, ? a. (1939)

107.

N ä k k h o b u s e n a

Vanal ajal mänginud mitu last ühel ilusal päeval Pa[a]rika järve kaldal. Korraga näinud nad eneste keskel ühe ilusa halli hobuse seisma, aga ükski pole näinud, kust poolt see ilus hobune sinna nende keskele oli tulnud. Kui lapsed seda imeilusad hobust olivad näinud ja et hobune imelahke ja sõbralik laste vastu oli, võttis üks kõige vanem laste hulgast selle ilusa hobuse lakast kinni ja viinud teda ühe suurema kivi juurde, kust kõik lapsed ulatanud hobusele selga minema.

Kui lapsed juba seljas olnud, pole aga ühe lapsele enam ruumi olnud, ütlenud siis poolnutuselt:

“Kas mina pean siis näkki turja peale hüppama?”

Seda kuuldes karganud see ilus hall hobune püsti, raputanud kõik lapsed oma seljast maha ja jooksnud tulise kiirusega järve, nõnda et vesi hulk aega keerdu löönud ja vulisenud seal kohal, kus hobune oli vette kadunud. Siis saanud lapsed alles aru kätte, et see ilus hall hobune näkk oli olnud.

E 26122/3 (1) < Pilistvere khk, Kõo v – Jakob Weltmann < H. Luts (1896)

108.

Siin Laukaraba on, poisikesed läind, et korjame jõhvikaid. Valge hobune old seal. Ronind selga. Üks põle mahtund, üteld:

“Kuhu mina istun siis?” – “Eks sa istu ka niki-näki konsa peale!”

Hobune kuuld seda, raputand poisid maha ja kadund. Läind laukasse.

ERA II 36, 507 (14) < Pilistvere khk, Imavere v, Suurküla k, Paju t – Richard Viidebaum < Hans Reinik, 66 a (1931)

109.

N ä k k

Tamme haua kaldal (Taevere valdas) mängind kord lapsed. Üks valge hobene tulnd jõest välja ja söönd rohtu jõe kalda pial. Lapsed näind hobest, hobene olnd õige vagune ja lapsed hakand ta selga tikkuma. Hobene läind jõe poole. Üks laps jäänd aga maha ja hõiskand:

“Võtke mind aga tprrt-tu tusara ja näka näsara peale.”

Kui hobene näka nimet kuulnd, kadund ta laste alt ära ja jätnud lapsed maha.

H II 26, 462 (4) < Suure-Jaani khk – Tõnis Kõstner (1889) <

110.

Veehaldijas

Korra tulnud veehaldijas ilusa hobuse näol välja ja meelitanud karjalapsi sõitma. Hulk lapsi roninud hobuse selga ja viimane selga ronija küsinud:

“Kuhu siis mina istun, kas näki näsara või käki käsara otsa?”

Silmapilk kadunud hobune.

E 64436 (4) < Suure-Jaani khk, Sürgavere v – Frieda Masing < Mari Nauk, 70 a (1929)

111.

Kuldhobune

Ühes talus oli palju lapsi. Üks kord läksid kõik karja saatma. Minnes ei näinud nad midagi, tagasi tulles nägid nad kuldhobust kopli nurgas söövad. Lapsed jooksid rõõmustes kuldhobuse juure ja ronisivad talle selga, kuldhobune jäi õige madalaks ja venis nii pikaks, et kõik lapsed talle selga mahtusid. Kui lapsed seljas olid, hakkas kuldhobune imekiiresti jooksuma kuni järvesse sai, kus kõik lapsed ära uputas.

E 11344 (2) < Tarvastu khk – Jaan Sims (1894)

112.

Näkk valgeks hobuseks

Kord olivad S. valla karjased Pikke saarte peal karjas näinud, üks valge hobune tulnud võsastikust välja ja hakanud karja juures sööma. Karjased ei pannud esite hobust tähelegi, aga kui ta tõine ja kolmas päev ikka jälle nõndaviisi karja tuli, siis püüdsivad suuremad karjased teda kinni. Hobune oli ka vaga nagu lambatall ning laskis kinni võtta. Ta oli suur ja rammus, ilus lumivalge, ilusad valjad peas.

Nüüd istunud üks karjastest hobuse selga, selle järele ka tõine ja nõnda edasi, kunni kõik juba selga saanud. Mida enam neid selga istunud, sida pikemaks hobune venitanud. Üks ainuke karjastest jäi veel maha ja tõised käskisivad teda ka hobuse selga ronida, et siis üheskoos ühe hobuse sel'las hea sõita. See ütles:

“Jumal issake! Kas mina sinna niki-näki hanna pääle veel istu!”

Sai ta seda ütelnud, siis kadus kui tuul valge hobune ära ja karjased kukkusivad kõik praginal põõsastikusse. Sest saadik ei näinud nad enam miski valged hobust karja juures.

E 25688/9 (3) < Tarvastu khk, Vooru v – Johan Kala (1896)

113.

N ä k k j a l a p s e d

Vanast, kui vaimud ja näkid maa pääl käisivad ja elasivad, on ka see lugu sündinud. Lapsed olnud hulgandi jõe ääres ja näinud säääl ilusa ja sirge valge hobuse söövat ja hakkand temale üks ühe teine teise järgi selga istuma. Viimaks tulnud veel üks ja ütlend:

“Oota, ma istun ka näki näsa pääle,” aga selsamal silmapilgul kadunud hobune, kui ta näkki nimetanud nagu tina tuhka. Oleks ta mitte näkki nimetanud, siis oleks näkk lapsed kõik jökke viinud. Sellepärast ka, kui inimene uppumas on, üteltu ta kohe näkki, siis ei uppuvat ta mitte ära.

E 4260 < Viljandi khk, Vana-Võidu k – J. Pihlap (1893)

114.

Voidu valla Oriku talu karjamaal oli ennevanast üks lomp, mille nimi Pimelomp oli. See lomp oli nõnda sügav, et keegi tema põhja ei näinud. Selles lombis elas näkk. Lombi ääres olivad sagedasti kõiksugu meelitavad asjad: saiad, laste mängukannid, kullatükid jne. Kes neist asjadest võttis, sai näkile, sellepärast olid vanadinimesed karjastele kangesti keelnud, et nad sääält midagi võtta ei tohi. Küll püüdis näkk mitmel viisil lapsi petta, aga see es lähe korda.

Ükskord oli üks ilus hall mära Pimelombi ääres ja meelitas lapsi enese selga. Lapsed kobisivad ka kõik selga. Ühel ei olnud aset, see ütles: “Noh, kus mina istun? Kas prt-prt-prt-prt turja pääle või näki näsara pääle?”

Kui ta seda ütelnud, kadus mära kui tina tuhka, ainult Pimelombis oli sulpsakut kuulda. Lapsed läksid koju ja kõnelesid seda lugu vanadele. Vanad jälle:

“Eks see olnud näkk, mis ta muidu näki nime kartis?”

Vana taluisa läheb asja vaatama. Näeb: üle Pimelombi käib jäme kuldipalk ja punane kukk istub säääl pääl ning laulab kana moodi: kaka, kaka.

“Seep ta on,” ütleb vana. “Miks ta kuke moodu ei laula, kui ta kukk on?”

Ta tõi püssi, pani hõbereesi püssi sisse ja laskis. Kukk läks kaheks pooleks, sabapool kukkus lompi, aga kuhu pääpool jäi, seda vana es näe. Kuldipalk kadus ka ära. Nüüd arvas vana, et näkk nende lombist kadunud on, tõi lauluraamatu ja tegi näkikivi pääle, kus näkk enne oli istunud, mitu ristimärki ja lausus igakord:

“Püha Jeesu neitsi Maarjake!”

Oriku talu piiri pääl on Ira talu. Ira talu allik jooksis ühest mäekaldast hommi-kupoole välja. Ira perenaene läks selsamal päeval vett tooma ja nägi allikurennis kuke pää poole.

“Näe, mis koeraraiped siia vedanud, kohe alliku tire pääl, rikub tene vii ära,” ütelnud perenaene ja visanud kuke alliku ligi oleva ristikivi vahele. Ta laskis pangid

vett täis ja võttis õlale. Kui ta koju poole oli minemas, kuulis ta enese taga hirmust kihinat ja kahinat. Hirmuga hakkas ta koju poole jooksuma, aga kihin-kahin ikka kannul, jalad jäävad hirmu pärast nõrgaks, tagasi vaadata ei tohi, siis võib veel elu kaotada, sest perenaene aimas, et nüüd enam õiget lugu ei ole. Kahin kasvas suuremaks, perenaene vaatas tagasi. Näeb: veike punane koerarakk jookseb talle järele ja hammustab jala kontsa veriseks. Koer kadus kohe ära, kihin jäi vait, aga haav hakkas kangesti valutama. Koju jõudes jutustas perenaene oma õnnetust ja kaebas oma valu.

Mehed läksivad allika juure vaatama, aga es leia kukepääd enam kuskilt. Nüüd ei kahelnud ka nemad, et see kurjavaimu töö oli. Teisel päeval sai Ira poiss Oriku poisiga kokku ja jutustas talle seda imelikku lugu.

“Sii ehk on näkk, mis mede isa Pimelombist välja aeas? Tule meile!”

Oriku vana mõistis kohe, et see näkk oli, kui ta kuke poolest kuulis, ja õpetas, kuidas perenaese jala terveks võib teha: “Kaabi reesi päält vastupäeva valget, võta näkikivi ja ristikivi tuhka, sega need kura nimetsisõrmega kolm korda vastupäeva ümber ja võta siis sellest tohast nõnda palju, kui kurakäe nimetsisõrme ja esimese sõrme vahele jääb ja raputa see haava pääle, siis saab haav terves. Nõnda tehti ja jalg sai silmapilk terveks.

Aga kuis näkist lahti saada? – Võidu vallas elas seekord kuulus nõid. Minti selle käest abi otsima. Nõid andis ühe kuldnõu ja ütles:

“Vii see nõu pahema peopesa pääl kandes sinna alliku juurde, et ta pääle päeva-ega kuupaistet ei saa. Siis tuu selle nõuga mulle säält allikust vett!”

Raske oli seda nõudmist korda saata, siiski läks ta korda. Nõid vaatas vett ja ütles:

“See ei ole mitte loodud, vaid saadud näkk, seda saan küll ära aada.”

Tema tegi pomisedes vee ja kuldnõu pääle mitukümmend risti ja ütles:

“Vii siis nõu nüüd allikurenni homikupoolse otsa pääle ja valvake teda säält kolm neljapäeva õhtut. Kui keegi tuleb ja teilt midagi küsib, ei pea teie mitte midagi vastama.”

Nõnda tehti. Esimesel neljapäeva õhtul läksivad mehed vaatama ja ootasivad hirmuga, mis nüüd tulema saab. Vaevalt olid nad alliku juure jõudnud, kui üks imeilus tüdruk, pärlist pärja, kuldkudruste ja käekeedega ehitatud, sinna tuli. Tema särk (hame) oli kõik pärlitega ära aetud. Roogitkäisete juures oli mitu helmerida. Ta ütles enese võera oleva ja palus teed juhatada – mehed ei lausunud midagi.

Siis taganes neiu tagasi ja kadus nagu vari nõiatamme taha ära. Videvik kadus ja mehed läksid koju.

Teisel neljapäeva õhtul tuli veike koerarakk ja haukus kurjasti, ajas ka vammussa hõlma kinni, aga mehed ei lausunud midagi. Siis kadus ka tema nõiatamme taha ära.

Kolmandal neljapäeval müristas kõvasti ja lõi välku. Vastu õhtut jäi aga ilm üle ja mehed läksid jälle allikat valvama. Täna tuli nende juure üks Sädemesaare mees. Ta oli kõik sädemetega kaetud ning tahtis kuldnõu ära osta. Kui mehed midagi ei vastanud, lubas ta nõu ise ära võtta, jättis seda aga tegemata, ja kadus nõiatamme taha ära.

Nüüd hakkas allikavesi hirmsasti keema ja mehed nägid, kuidas näkk nagu hall uduuss loogeldes allikast välja tuli ja metsa poole vajus. Nõnda said nad allikanäkist lahti.

H III 7, 241/7 (4) < Viljandi khk, Viiratsi v – Jüri Meomuttel, kooliõp. (1891)

115.

N ä k k

Vanast tulnud näkk jõest välja ja muutnud ennast valgeks hobuseks. Säälnud kolm karjast, kes seda hobust näinud jõe ääres rohtu söövad, kaks neist läinud ja istunud selle valge hobuse selga, kolmas pole aga enam mahtunud, selleperast ütelnud tema:

“Kus kohta mina istun, nikki-näkki hanna pääle või?”

Selle pääle olnud näkk ühes kahe karjatsega jõepõhja kadunud, kolmas aga jäänud sellepärast üle, et ta enam selga pole mahtunud.

E 14561 < Viljandi khk – Heinrich Pöder < G. Loormann (1895)

116.

Peipsi kaldal vene külas hulk lapsi mänginud. Kord tulnud valge hobene laste sekka. Kutsus lapsi oma seljas sõitma. Kõik lapsed läksivad selga. Hobene venitas pikemast ja tegi madalast, et kõik saaks selga. Üks laps jäi üle:

“Kohe mina istun?”

Näkk üteli:

“Istu näki noka piale.”

Sel ajal tulnud vanamees onnist väl'la, ütelnud midagi ja hobene karas kohe järve.

E, StK 34, 91 (7) < Kursi khk, Laeva v – Paul Berg < Kaarel Birkenbaum, 73 a (1926)

117.

Emajõe veeres olnud näkk. Tulnud veest välja. Olnud nagu valge hobene. Lasnud maha ja tehnud enese pikaks. Lapsed roninud hobesele selga. Ühele lapsele ei ole ruumi olnud. See ütelnud:

“Ma istun niki-näki nälva piale.”

Hobene pist siis jõkke, viinud kõik lapsed kaasa. Ainult see üks laps jäänud järele.

E, StK 34, 112/3 (18) < Kursi khk, Laeva v, Laeva as – Paul Berg < Liisa Gerben, 73 a (1926)

118.

Jõenäkk hobuse näol

Õitsilised oluvad koski jõe lähedal õitsis. Säälnud üks võeras hobune. Seisnud vaikselt kivi ääres. Õitsilised roninuvad hobusele selga. Hobune seisnud vagaselt ees. Viimane selgamineja nimetanud näki nime. Nõnna pistnud hobune minema. Pillanud õitsilised seljast maha. Läänud jõkke, nii et vesi suitsenud. Kui mitte keegi nime ei oleks nimetanud, oleks näkk õitsilised kõik jõkke viinud ja ära uputanud.

ERA II 182, 381/2 (242) < Laiuse khk, Laius-Tähkvere v, Sadala k, Raja t – Friedrich Eichenbaum < Peeter Käär, snd 1859 (1936)

119.

Mõned nimetavad aga näkke õige noorteks veikesteks varsadeks, kes nende nime nimetamise ajal otsekohe ära kaduvad. Nõnda olevat üks vana eideke oma lapsepõlves ühte seesugust näkki näinud. Tõised lapsukesed on näki selga istunud ja tahtnud sõita (ratsu), tema on aga kaugel olnud, jooksnud ligemale ja hõiganud:

“Ootke mind kah! Võtke mind kah! Mina istun ka “niki-näkile“ selga.“ Nende viimaste sõnade juures on näkk kui maa alla ära kadunud.

H, R 5, 118 < Otepää khk, Arula v – J. Parts (1888)

120.

Endla järv seisab Kärde mõisa ligidal. Ühel suisel heinaaja ilusal õhtupoolel mängisivad Kärde mõisa kalamehe neli last järve kaldal liiva sees. Äkiste ilmus ilus sirge kehaga helevalge hobune laste juurde, sõbralikult ja vagalt meelitanud lapsi enese selga istuma, ilusa sadula peale. Lapsed mahtunud neljakesti lähedasti sadulasse istuma, sõitnuvad järve kaldal liiva mööda. Kõige noorem laps hüüdnud naljapärast nagu kogemata:

“Näkk, näkk.“

Aga kohe kadunud hobune neil jalgade vahelt kui tina tuhka ära. Lapsed jäenud ridasse harkis jalgadel järve kaldale liiva peale püsti seisma.

EKnS 48 IX, 1 (1) < Palamuse khk, Kuremaa – H. Karro < M. Päll (1909)

121.

Seitse karjapoissi tahtnud minna jõkke suplema, leiavad halli hobuse jõe äärest. Üks karjapoiss läheb selga, hobu venib pikemaks, teine läheb selga, hobu venib jälle pikemaks. Nii venib hobu iga kord pikemaks, kui üks poiss on juurde läinud. Viimaks on kõik seitse poissi hobuse seljas. Seakarjus tahab ka minna selga. Poisid keelavad. Sellepeale lubab seakarjus näki näsa otsa ronida. Nii kui ta selle sõna oli öelnud oli hobu ära kadunud ja karjapoised istusid künka otsas.

E 60076/7 < Palamuse khk, Kudina v – Gerta Kaus (1927)

122.

Ükskord olnud heinaajal kolm poisikest Mõra soost läbi jooksva Pedja jõel vähkisid püüdmas. Vanemad niitnud sääil ligidal heina. Poisikesed näinud, et üks ilus noor hall hobune pajustikust välja ja nende poole tuleb. Poisid läinud tale vastu, silitanud halli hobust, see olnud vagane. Poisid roninud kolmekesti hallile selga. Hall hobune kõndinud jõe kallast mööda edasi. Isa hüüdnud:

“Poisid, näki halli halba hobu.“

Selle peale jooksnud hall hobune õigest jõkke. Hall hobune kadunud kui vari, ja poisid olnud niudeni vee sees, harkis jalgul. Jõest välja tulles vahtinud nad halli hobust, kuhu ta pidi jääma, aga teda ei olnud enam kuskil näha.

EKnS 48, 14/5 (82) < Palamuse khk – H. Karro < Jüri Lillak (1908)

123.

N ä k k

Hulk karjapoisse käratsesid jõekäärus, mis hirmus kuulda, vandusid ja põhendasid nagu kõrtsiskäijad. Keegi karjastest ütles küll:

“Ärge vanduge, küll te näete, mis tuleb!“

Teised ei hoolinud sest midagi, muud kui põhendasid ja kirusid aga peale.

Korraga tekkis valge hobune karjaste sekka.

Karjased nõu võtma:

“Istume talle selga ja sõidame!“

Hakkasid ka hobuse selga ronima. Mida enam neid hobuse seljas oli, seda pikemaks venis hobune. Nüüd olid kõik seljas.

Hea karjapoiss katsus ka hobuse selga saada, aga ei saanud ega saanud. Niipea, kui ta ülesse hüpata katsus, jäi hobune ikka lühemaks.

“Kuhu ma siis nüüd istun,“ pahandas viimaks karjapoiss. “Ah, ah, ma istun näki näsa otsa!“

Hobune kadunud nagu maa alla. Karjased mätta peal maas.

Mis see hobune muud võis olla, kui mõni paha näkk. Vist tahtis ta neid kurje karjaseid jökke viia.

E 74120/1 < Tartu l – R. Kenimägu, õpilane (1928)

124.

N ä k k

Hulk karjaseid vandusid jõe ääres. Küll keelanud üks karjane, et ärge vanduge, küll näete, mis tuleb, aga karjased ei hoolind sellest. Äkki tulnud valge hobune karjaste juurde. Karjased tahtnud ratsa sõita ja istund hobuse selga. See poiss, kes teisi keelas, katsus ka hobuse selga hüpata, aga hobune jäänd lühemaks. Ta saand pahaseks ja ütelnud:

“Ma istun näki näsa otsa!”

Hobune kadund kui maa alla ja karjased lebasid mättal. Alles nüüd saadud aru, et hobune näkk oli, kes halbu karjaseid jökke tahtis viia.

ERA I 2, 323/4 (1) < Tartu l – A. Toiger, Tapa Ühisgümnaasiumi õpilane < Liisa Uibo (1928)

125.

Emajõe ääres allpool Kantsi kõrtsi elutsenud näkid, tulnud õige tihti nähtavale kord inimese, kord jälle mõne looma näul. Kord olnud karjalapsed heinu otsimas, olnud tõisi õige mitu. Näinud ilusa hobuse jöekaldal seisvad, olnud teine vagane, lasknud lapsed ligi tulla, need roninud tõisele selga. Ühel pole ruumi olnud, see hüüdnud:

“Ronin näki turjale!”

Kohe raputanud hobune lapsed seljast ja hüpanud jökke ja kadunud.

E 20612 (1) < Võnnu khk – Jaan Rootslane (1895)

126..

Vasala ja Roesilla vahel kahe kõrtsi vahel uppus palju inimesi. Sääl nähtud ikka näkke. Kõrd olnud karjused heinamaal jõe ääres. Valge hobene maganud äkki karjuste juures. Karjalapsed roninud hobesele selga. Ühele ei ole enam ruumi jätkunud. Hobene ütelnud sellele:

“Istu näki nupu pääle.”

Ise kadunud hobene siis kohe ära.

E, StK 34, 10/1 (9) < Äksi khk, Kõnnu k, Suuresöödi saun – Paul Berg < Mariia Plaks, 68 a (1926)

127.

Mu imä selet. Järve veerde lännu poiskese tsuklema. Ollu väega illos hall hobene. Et istke, poiskese, sälgä. Üts poiskene es ole enam sälgä mahtonu. Too olli ütelnu nee sõna, et “istke viksi-väksi nõna pääle“. Ja olli uputanu noo poisikese kõik järve ärä, enne too poiss olli perrä jäänü.

RKM II 209, 521 (20) < Põlva khk, Sika k – Ellen Liiv < Saamu Luts, 78 a (1966)

128.

N ä k k i d e s t

Kord olivad lapsed Hara kalda all mere ääres mängimas, nagu see mere äärse lastel ikka viisiks on. Seal näevad nad korruga eneste keskel ühe ilusa halli täkku seisemas, aga ükski ei näinud, kust poolt see senna tuli. Kui need lapsed seda ilusat hobust nägivad, ja et ta nende vastu väga sõbralik oli, võttis üks kõige vanem laps selle täku lakast kinni ja viis teda ühe kivi juure, kust kõik lapsed ulatasid selga minema. Aga ühel enam ei olnud ruumi seljas, see siis ütles:

“Mina hoppun näkki turja peale.“

Siis kohe kargas see täkk püsti, raputas kõik lapsed oma seljast maha ja jooksis meresse, nõnda et vesi suitses, kuhu ta ka ära kadus. Siis said lapsed aru, et see näkk oli. Näkk ööldakse siis kohe jooksu minema, kui ta oma nime kuuleb, seda ei tea, kas ta kardab seda või peab ta seda oma söimamiseks.

E 4374 (1) < ? (1893) trükisest, kalender, lk 89–91.

A. LEHM NÄKINA

129.

Näkk: näku.

Kui näkk on nähtav, siis on midagi halba sündind. Paopa külas on hall lehm tulnud karja hulka. Karjalapsed läind loomale selga. Üks jäänd üle. See ütelnud:

“Nääh, mul põle enam ruumi! Ma istun näku-täku hanna pääle.“

Kui selle ütelnud, siis sulas hall loom ära, polnud enam kuskil. – Mu isa ja ema ikka nõnna rääkind.

ERA II 1, 584 (11) < Reigi khk, Malvaste k – Paul Ariste < Villem Kapel, 65 a (1928)

B. KITS NÄKINA

130.

Hall kits näkiks

Kongi jõe ääres mänginud karjapoisid kivikuningad, kui korraga näinud, et hall kits jõe ääres rohtu söönd. Poistel tõusnud himu kitse selga minna ja sõitma hakata. Viis poissi roninud kitse selga, kuuendamal põle enam ruumi olnud, see ööld:

“Ma istun õige persenäki peale.“

Korraga jooksnud kits poiste alt ära ja poisid jäänd harkis jalgadega maa peale seisma. See sõna tuli nii ruumipuuduse pärast poisi suust – persenäkki peale –, aga näkk mõtles oma nime nimetama.

E 33936/7 (4) < Ambla khk, Jootma v – Joosep Neublau (1897)

C. KOER NÄKINA

131.

Kord supelnud seitse last oja ääres. Järsku tulnud näkk ojast, “penisugune”, välja ja ütelnud lastele:

“Istuge mulle selga.“

Neli last istunuvad rumaluusi selga, üks ütelnud:

“Ma’i sa istu!” – “Istu minu hanna pääle” vastanud näkk ja lähnud kõige lastega vette, senna jäänuvadki. Kaks laitskest aga pääsnuvad kodu juhtunust seletama.

H, Mapp, 443 < Tartu-Maarja khk., Ropka m. – Johannes Kool (1900)

D. PALK NÄKINA

132.

Ükskord Viljandi järve ääres old üks palk. Lapsed istund sinna peale ja üks ei ole istund, ei ole enam ruumi old. Ööld:

“Kuhu mina istun? Ma istun niki-näki noka peale.“

Nõnna see palk kadund kolme lapsega järve, ja see üks, kel enam ruumi põle old, see jäänd järgi.

ERA II 38, 202/3 (7) < Väike-Maarja khk, Vao v, Pandivere vaestemaja < Viljandi khk – Rudolf Põldmäe < naine, 79 a, elanud mitmel pool Eestis (1931)

133.

Kord juhtunud ühes järve ääres mängima, kui korraga üks terane poiss üht pitka jämedad palki järves silmand ujuma. Ta oodand kunni palk kalda ligi ujunud, siis hüind poisikene teised lapsed ka sinna järve ääre, ja läind istunud kõik palgi peale. Ühel aga polnud enam ruumi olnud palgi peal ja siis küsinud, ilma et oleks midagi teadnud:

“Kus ma istun, kas näki nägarate peale või?”

Nii pea kui poiss seda oli ütelnud, oli palk nii kui õhk kadunud ning lapsed leidivad endid aga madalast veest, sest palk ei olnud veel sügavasse jõudnud. Lapsed löid kartma ja läksid ära.

H IV 1, 623/5 (2) < Jõelähtme khk, Maardu v – Hindrek Tutar (1889)

134.

N ä k k

Olla suuremalt jault niisugune vaim, kes ennast mitmet moodi moondada võib. Enamiste olla ta noore naesterahva sarnane, kes kuskil vee ääres ennast näitab ja imeilusaid laulusid laulab ehk vahest mõnda muud tegu teeb. Juhtub nüüd mõni, kes teda päris elusaks peab, temaga juttu alustama, siis meelitada ta seda oma järele kuhugille kõrvale ja viia nii teda elusalt ära. Mõni kord olla näkk jälle mõne kena kivitauline, mis kuskil vee sees on. Kui aga mõni tema peale juhtub minema, siis langeda ta kõigega alla. Seda aga ei sallida näkk iialgi, et keegi tema kuuldes näki nime suhu võtaks, siis kaduda ta nagu tina tuhka.

Ühest loost räägib siitne rahvas. Kord olla üks seltskond lapsi mere kaldal mänginud, kus juures nad üht palki veepinnal ujuma näinud. Vesi olnud madal ja lapsed läinud kõik palgi pääle istuma, et niimoodi sõitu teha. Ühele lapsele põle aga enam kuhugi platsi jäänud, ja ta ütelnud:

“Noh kuhu siis mina pean istuma, kas nikinäki sava peale või?”

Seda kuuldes olla aga palk laste alt ära kadunud, ilma et need märganud oleksivad, kuhu. Nii oli siis palk ennast näkiks moondunud.

H II 57, 392/4 (11) < Kuusalu khk. – A. Ploompuu < emalt (1896)

135.

N ä k k p a l g i n ä o l

Ühe järve ääres mänginud kord sooja ilmaga hulk tillukesi lapsukesi. Ilma laste tähele panemata ilmunud järve ääre peale jäme palk. Kui lapsed seda silmanud, tulnud neile nõu selle palgi peal järve ääres mööda vett sõita. Kõik lapsed roninud

suure tuhinaga palgi peale, nõnda et kubisenud. Üks ainukene jäänud kaldale, kelle jaoks palgi peal ruumi pole olnud. See ütelnud:

“Ma tulen nüüd näki selga istuma.“

Selsamal silmapilgil kadunud palk laste alt vee sisse, nõnda et vagu olnud taga ja lapsed kukkunud kõik üle kaela vette. Suure vaevaga saanud teised viimaks kaldale.

E 33557 (3) < Kadrina khk, Hõbeda v – Alfred Konstantin Kivi (1897)

136.

Lapsed istund aasu peal. Suur kasepuu tulnud laste keskele. Lapsed ronind puu peale. Üks poiss jäänd maha, sel pole olnud ruumi puul. Poiss hädaldand:

“Kuhu ma siis istun? Istun näki nägarate peale või?“

Puu seda kuuldes kadund, jätnud lapsed maha. See olnudki näkk.

ERA II 19, 291 (5) < Kose khk, Ravila v, Ravila vanadekodu – Rudolf Põldmäe < Madli Liivakant, 64 a (1929)

137.

Mustajärve näkk

Kord mängisivad lapsed Mustajärve kaldal, aga läksid isekeskis riidu ja mõni koe-rem hakkas kurja vanduma. Viimaks näevad aga kõik, et üks suur palk teinepoolt järve servalt nende poole ujub. Palk tuleb kalda ligi kohe laste juure, on aga hästi jäme ja muhkline. Lapsed ronivad palgi peale. Paaril lapsel ei ole seal aga ruumi ja palk aga tasakeste juba järve poole minema, mida aga teised lapsed, kellel sääl enam ruumi ei olnud, märkavad.

Teised kutsuvad neid aga ka endi juure, aga ei pane ise tähelegi, et palk tasakesti edasi ujub. Üks mahajätustest lastest aga näeb, et palgil teises otsas kaks suurt oksajuurikat nagu hobuse kõrvad edasi-tagasi liiguvad ja ütleb teistele:

“Kuhu mina istuma veel tulen? Iirsu-türsud kõik täis, kas istun näki noki otsa.“

Nii pea kui ta seda sai öölnud, kadus palk ära ja lapsed istusid kõik järve kaldal vee sees ja katsusid aga, et välja saivad ja kodu poole minema.

E 42483/4 < Tallinna l – Karp Kuusik (1902)

138.

Näki jutt

Hiiumaa kaldal elab näkk Kallaste Kai ja Vohi laidus näkk Vohi Mai. Mõnikord tulevad nad veest välja ja ilmuvad valgete inimestena (meestena) maale. Maal hüüavad nad lapsi enda juure ja viivad need siis merde.

Ükskord, kui näkid jälle hulga lapsi olid kokku hüüdnud, panid nad lapsed mere ääre pika palgi peale istuma. Üks laps ei mahtunud aga palgi peale istuma, sest palk oli kõigi tarvis liig lühike. See hakanud küsima:

“Kus ma istun, kas näku-täku hänna pääle.“

Seda kuuldes jooksnud näkk ära ühes palgiga, lapsed jäänud aga maha istuma.

E 61950/1 < Emmaste khk, Emmaste v, Vanamõisa k – Meinart Meiusi < Aliide Jõe (1928)

139.

Näkuaugus ujunud tihti suur palk vee peal. Palk kadunud siis ära, kui keegi hüüdis:

“Näkk, näkk, näkk, üks sii nurkas, teine sääl nurkas, saaks näku hänna pääle astuda.“

ERA II 9, 127 (6) < Emmaste khk, Tohvri k – Meinhard Meiusi < Johan Tohver, 67 a (1928)

140.

Vanasti oli näkk. Üks palk olnd ühes kohas maas ja karjalapsed istund selle peal. Aga ükskord olnd lapsi nii pallu, et ühele põle ruumi jätkund. See ütelnud mudu nal'la pärast:

“Las ma istun siia niku-näku näka peale.“

Kohe kadund palk ära ja lapsed olnd kõik hunigus maas.

ERA II 189, 12 (10) < Emmaste khk, Emmaste v, Harju k, Kopliotsa t – Enda Ennist < Liisa Einvaht, snd 1870 (1938)

141.

Läkkus on näkuouk. Lapsed olnd ükskord seal juures lambus. Lapsed näind, et valge palk olnd ougu ääres ja istund sene peale. See hakand kippuma. Üks vana inimene olnd ka nende seltsis, see ütelnud:

“Oda, oda, ma istu ka näku hänna peale!“

Siis kadund ää, põle midagi olnd.

ERA II 254, 305 (16) < Emmaste khk, Emmaste v, Viiri k – Enda Ennist < Kreet Elleberk, snd 1861 (1939)

142.

Vahtsepal seisnud kord kivi juures palk, lapsed istund palgi pääle. See olnd aga näkk ja tahtnud lapsi ära uputada. Üks laps aga nimetand näkki, kohe kadund ära.

E, StK 21, 30 (45) < Pühalepa khk, Sarve k – Arnold Läti < Kustav Prueer, 76 a (1923)

143.

N ä k k

Näkkidest rääkisid inimesed, et nad vanast mere ääres elanud väga mitmel kujul, kord looma, kord puu, kord valge hobuse kujul. Kord istunuvad lapsed mere ääres palgi pääl. Üks ütelnud:

“Ma istun ka näku-täku hanna pääle.”

Seda öeldes kadunud palk alt ära. Alati oli näkk ära kadunud, kui tad nimetati. Kui lambaid pesema mindi, siis visati enne kolm kivi merre öeldes, et:

“Näkk, säh kakku, ära söö mind ära.“

Kive visati sellepärast, et näkk kahju ei teeks.

E, StK 24, 19 /20 (8) < Pühalepa khk, Suur v, Sarve k – August Voldemar Kõrv < Gustav Pruer, 76 a (1924)

144.

Nää! Minu ema rääkis seda. Va puunott oln mere ääres. Lapsed istun pääle. Üks üteln:

“Ooda, ma tulen istun näku hanna pääle.“ – Puunott kadun alt ära, pole oln midagi. Ta'i kannata, et ta nime ööldakse.

ERA II 1, 554 (16) < Pühalepa khk, Kuri k – Paul Ariste < Toomas Kiin, 74 a (1928)

145.

Lapsed olnd karjas ja näind ühte palki mere ääres. Lapsed kohe palgi selga mürama. Palk hakand kippuma, läind hulga maad edasi. Üks vähäkene jäänd maha ja ütelnud:

“Küll ma asun näku hanna peale.“

Palk kadund kohe ja lapsed kukkund vette. Siis peab ää kaduma, kui ta nime nimetad.

ERA II 189, 386 (49) < Pühalepa khk, Pühalepa v, Soonlepa mõisa as < Pühalepa khk, Pühalepa v, Aruküla k – Enda Ennist < Kreet Liiva, snd 1855 (1938)

146.

Kuidas lapsed näkku seljas olnud

Kord mänginud lapsed mere kaldal liiva sees ja pillunud vahetivahel liiva vette. Korruga näevad nad, et laened ühte palki kalda poole ajavad. Lapsed istunud kõik reas palgi peale, aga ühel lapsel pole enam ruumi olnud, see küsinud:

“Kuhu mina pian minema? Ma lähen nikut-näkut nanna peale.“

Kohe selle järele kadunud palk laste alt ära ja keegi pole näinud ega tunnud kuhu ta jäenud ning lapsed jäenud lasus mere äere vee sisse. Nõnda tahtnud siis näkk palgi näul lapsed ära viia.

E 30769 (9) < Jämaja khk – Andrei Kuldsaar < P. Uusmaa (1897)

147.

N ä k k

Korra leidnud karjalapsed mere äärest palgi ja pidand nõu, et sellega tuleb ujuma minna. Lükand palgi vette ja hakkand pääle istuma.

Kõik pole pääle mahtunud – üks jäänd üle. See ütelnud poolnäljatades:

“Näkk-näkk nõelavaras
kuninga kuldse krooni varas.“

Niipea kui poiss oli saand need sõnad öelda, kohe kadund palk veele ja poisid jään laiali vette.

Oleks nad saand ujuma minna, siis oleks näkk nad uputand, kuid nüüd pääsid ainult märja nahaga.

E, StK 43, 213/4 (39) < Jämaja khk, Mäebe k – Mihkel Tooms < Jüri Kokk (1927)

148.

N ä k k

Kord lapsed olnud mere ääres ja narrinud näkki:

“Näkk, näkk, näkk, näkk niidivaras,
kuningaproua nõelavaras.“

Siis näkk teinud end palgiks ja lapsed läinud sinna pääle, kuid äkki muutnud end uuesti näkiks ja hakanud mere poole ujuma. Aga kui üks laps oli ütelnud, et ma lähen näkki hanna pääle, siis oli jälle palgiks muutnd.

E 56253 (b) < Jämaja khk – Theodor Kaljo (1925)

149.

Sealsamas Hüügu panga all oli nähtud ka näkki. Väikese liivaseljakule tulnud lainetel suur jäme palk ja jäänud sinna seisma. Lapsed käinud iga päev seal ujumas ja olnud ka samal päeval ujumas. Lapsed olid istun palgi peale. Kuid üks üleannetu tüdruk oli tulnud ja ütelnud:

“Ma istun näki näbara otsa.“

Kohe oli see palk muutun näkiks ja pillanud lapsed laiali. Ise aga kadunud vette. Sellest ajast ei julgenud lapsed enam seal ujumas käia.

ERA II 250, 63/4 (3) < Muhu khk, Suurvalla v, Kallaste k, Lautri t – Aliide Pink, Liiva algkooli õpilane < Eeluna Rehepapp, 84 a (1939)

150.

Näki neitsi

Vanal ajal mänginud lapsed Tõhela järve kaldal ühel ilusal meiukuu päeval. Korraga hüüdnud üks laps teiste seast:

“Vaatke lapsed, seal järve peal ojub üks suur palk otse meie poole!”

Lapsed vaatavad kõik järve poole ja näevad, et üks pink ja kõverik jäme palk ojudes vastu kallast tuleb – ta tuli ning jäigi vastu kallast seisma. Üks väike tüdruk ütles:

“Lapsed, istume nüüd kõik palgi peale ja söidame parem temaga järve äärt mööda lusti!”

Kõik lapsed tegivad tema nõu järele ja istusivad kihinal ja kahinal palgi peale. Kõige vanem keelas neid küll seda tegemast, aga keegi ei pannud suure kisa seast tema juttu tähele. Kui lõpeks palgi kaldapoolne ots lapsi täis oli, hakkas see tasakes-te järve poole ojuma. Kõige vanemal lapsel, kes teisi oli keelanud, ei jäenud enam ruumi istumiseks üle ja tema ütles:

“Täis kõik tirsu-tõrsu tipud. Aga kus siis mina istun? Niki-näki naki otsa!”

Niipea kui seda oli üelnud, kadus palk korraga silmist ja lapsed kukkusivad veesse ja olid rõõmsad, et veest kaldale peasivad.

E 6625 (3) < Tõstamaa khk – Jakob Veltmann (1893)

151.

Ükskord olnud üks kari laisku ja vallatumaid lapsi jõe ääres ja pildunud kividega pardipoegi. Kui nad neid juba mitu tükki surnuks olla pildunud, siis näinud nad järsku üht suurt palki vee pääl ujuvat, kes pikkamisi kaldale lähenenud. Kõige suurem poiss annud teistele nõu ja kõik istunud kaksiti palgi pääle. Selle eesotsas olnud kaks suurt oksa vee seest väljas ja nendest võtnud kõige suurem poiss kätega kinni. Järsku, kui kõik lapsed juba pääl olnud, hakanud palk kaldalt kaugemale jõe poole minema ja selle keskpaigas näinud poiss, et oksad, milledest ta kinni hoidnud, suured sõrmed olnud. Kõik karjunud suurel hirmul:

“Niki-näki nuki otsas!”

Sel silmapilgul vajunud palk alla vee ja lapsed uppunud ära.

Ka kaevudes olnud vanast koledaid näkkisid nähtud, nii et praegugi veel nutja lastele üeltakse, kes pääd ei lase sugeda:

“Kui sa karjud ja pääd ei lase sugeda, siis viivad sind täied kaevu näkkide kätte!”

E 37986/8 (3a) < Suure-Jaani khk – Ernst Saabas (1899)

152.

Jõ en ä k k p a l g i n ä o l

Koskil jõe ääres olnud lapsed mängimas. Näinuvad ühe palgi oma lähedal. Läinuvad palgi pääle istuma. Kui viimane palgi pääle istunud, ütelnud:

“Istun näki nälva pääle, jõetäku turja pääle.“

Nõnna, kui see ütelus üteldud olnud, pildunud palk kõik lapsed oma seljast maha ja jooksnud vette, nõnna et vesi suitsenud.

ERA II 182, 381 (241) < Laiuse khk, Laius-Tähkvere v, Sadala k, Raja t – Friedrich Eichenbaum < Peeter Käär, snd 1859 (1936)

E. KIVI NÄKINA

153.

Pattiku külas Hiiu talu kohal jões on suur kivi, mis hüütakse Näkikiviks. Selle kivi otsas olla tihti näkki nähtud istumas suurte rindadega ilusa naisena.

Kord on külalapsed jõe ääres mängind. Neid kutsund näkk oma juure kivile. Üks laps olla läindki. Näkk kutsund ka teisi, öeldes, siin on ruumi kõigile. Ja kohe läind kivi laiemaks. Teised lapsed ei ole aga keegi senna läind. Siis võtt näkk selle lapse, mis kivil olnd, last kukkerpalli ühes lapsega vette. Laps uppundki ära.

ERA II 57, 344 (43) < Jüri khk, Rae (Vaida) v – Tõnu Viedemann < Kristjaan Kütt (1932)

154.

Audla valla karjamaal asunud põhjatu loik, mida Mälisaare hauaks kutsutud. Seal asunud näkid. Nad olid nii mitmel kujul esinenud. Kord olid karjalapsed karja hoidnud selle loigu ligidal, siis olid nemad ühe ilusa kivi näinud. Karjalapsed on kivile istunud ja kui neid kivi täis olnud, kasvanud kivi suuremaks ja kui kõik karjalapsed kivil olnud ja mängima hakanud, siis oli kivi hobuseks moondunud ja tahtnud minema hakata. Siis tulnud üks poiss ja hüüdnud:

“Oodake, ma tulen ka täku-näki hanna peale!“

Ja nõnda olnud hobune kadunud ja lapsed jäänud kõik loigu juurde.

ERA II 233, 597 (2) < Pöide khk, Laimjala v, Metsaküla k, Putka t – Vaike Puu, Saareküla algkooli õpilane < Melania Käo, 60 a (1939)

F. PAAT NÄKINA

155.

Ükskord on mehed suurele jõele kalale läind, astund siis mehed lodjasse, aga ühel mehel ei ole enam seal ruumi old, see ööld siis:

“Kus ma lähen, ma lähen näki nägara peale.“

Seal ligidal on näkk ennast ilusa naisterahvana sel silmapilgust pest, aga niipea kui mees seda sõna öeld on näkk kohe ära kadund.

H II 57, 135 (15) < Kose khk, Tuhala v – Tõnu Wiedemann < Ann Siffer (1897)

156.

Tuuru Mihkel olla isi näind, et alasti inimene istund vee peal. Kaleste all olnd ka, nagu paat oleks tulnd. Lapsed pannud joostes minema, mees, kes kõigi enni ligi saab. Kaleste Liisu ütelnud:

“Ma jään maha. Kus ma lähän, istun näku-täku hanna peale?“

Siis kadund korraga ära, lapsed põle mitte midagi näind änam.

ERA II 189, 154/5 (105) < Reigi khk, Kõrgessaare v, Kõpu k, Mihkli t < Reigi khk, Kõrgessaare v, Kiduspää k – Enda Ennist < Ann Vähi, snd 1851 (1938)

G. VÄRAVAD NÄKINA

157.

Vaistel olla oln. Mere pealt tulevad kaks suurt valget väraivat, nagu talupoja väraivat, nagu rihalse väraivat. Talupoja lapsed, et lähme peale, et võtame kaiked kätte, ajame eemale.

Üks pole mahtund, üteld:

“Ma lähe niki-näki hanna peale!“

Oh sa aeg, kadonu ära! Vaonu ära jalge alt. Lapsed kukkun vette. Oli merenäkk.

ERA II 195, 189 (71) < Varbla khk, Saulepi v, Helmküla k < Saarde khk, Jäärja m < Varbla khk, Vana-Varbla m – Richard Viidalepp < Mari Puskar, 86 a (1936)